

Erfgoedvisie

2021-2028

Voorwoord

*Het leven is goed in m'n Brabantse land
Het land waar m'n wieg heeft gestaan
Daar heb ik voor altijd m'n hart aan verpand
Dat land doet mijn hart sneller slaan*

Dit refrein uit het nummer 'Het leven is goed in mijn Brabantse land' kun je betitelen als sentimenteel, gedateerd maar bevat voor mij ook een waardering voor iemands geboortegrond of woonomgeving. De gelaagdheid van onze cultuurhistorische geschiedenis in de Peel en in dit geval Deurne is onlosmakelijk verbonden met deze plek. En dat is niet alleen sentimenteel en nostalgisch, maar ook essentieel wat mij betreft om ons richting te geven voor de toekomst van de Peel en onze gemeente.

De erfgoedvisie die nu voor u ligt moet hier een bijdrage aan gaan leveren. Dat betekent dat we ons erfgoed goed moeten waarderen om het vervolgens te beleven, beschermen en/of benutten. Ik ben ervan overtuigd dat dit bijdraagt aan de eigenheid van onze gemeente, bijdraagt aan een prettige en aantrekkelijke leefomgeving en ook bijdraagt aan de vrijetijdseconomie van onze gemeente.

Erfgoed in onze gemeente kent niet altijd een gelukkige geschiedenis. Zo hoor ik uit de overlevering regelmatig hoe ontzettend jammer het is dat de monumentale boerderij De Pelikaan er niet meer is. Inmiddels leven we in een andere tijd en waarderen we gelukkig ons cultuurhistorisch erfgoed beter. Dat vraagt van ons als gemeente dat we daarbij ook de bescherming en benutting op orde moeten hebben en houden. Logisch dus dat we dit borgen met de erfgoedvisie die nu aan u voorligt.

Enkele aspecten wil ik er nog even uitlichten in dit voorwoord. Allereerst is dit voor het eerst dat we ook onze landschappen meenemen in ons erfgoedbeleid. Gezien de grote ruimtelijke opgaven die de komende jaren impact hebben op ons landschap is het goed dat we dit onderdeel meenemen in de uiteindelijke afwegingen die we moeten maken.

Verder wil ik naast de externe partijen die ons hebben geholpen met de objectieve waardering ook de lokale expertise van de Heemkundekring H.N. Ouwering ontzettend bedanken voor het enthousiaste inbreng en betrokkenheid. De expertise zowel beroepsmatig als meer hobbymatig zijn van groot belang voor de kwaliteit van dit stuk. Zonder hun bijdrage was dit verhaal niet zo compleet geworden zoals het nu aan u voorligt.

Tenslotte waren er tijdens het traject mooie verrassingen. Zo ontdekte student geschiedenis Sil Bouwmans grafheuvels in onze gemeente. Hij stuitte op ze toen hij bijna gekluisterd aan huis door de Coronamaatregelen al grasduinend in de hoogtekaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) ineens bijzondere verhogingen in het Zandbos zag. Dit ene voorbeeld laat voor mij zien dat betrokkenheid en inbreng van eenieder bijdraagt aan een gedragen en levend erfgoedbeleid dat nooit af zal zijn! Dank Sil en alle anderen die hebben bijdragen aan de Erfgoedvisie Deurne.

Wethouder

drs. Marinus Biemans

Inhoudsopgave

VOORWOORD	2
INLEIDING	4
LEESWIJZER	4
SAMENVATTING	5
DE WAARDE VAN ERFGOED IN DEURNE	7
HET VERHAAL VAN DEURNE: CULTUURHISTORISCHE WAARDE.....	7
VERHAALLIJNEN	7
BRON VAN IDENTITEIT, KENNIS, PLEZIER ÉN INKOMSTEN.....	8
KENNIS IS MACHT	9
IDENTITEIT VERBINDT	10
LEEFBAARHEID ALS BASIS.....	10
VRIJETIJDSECONOMIE VERSTERKT	11
BALANS IN WAARDEN.....	12
ERFGOED VOOR NU EN DE TOEKOMST	12
ERFGOEDWAARDEN BENUTTEN.....	12
ERFGOED BELEVEN.....	14
ERFGOED BESCHERMEN.....	19
ERFGOED ONTWIKKELEN	24
UITVOERINGSSTRATEGIE	27
BIJLAGE 1 TOELICHTING INVENTARISATIE	29
BIJLAGE 2 VERHAAL VAN DEURNE (IN HET KORT)	33

Inleiding

De Erfgoedwet en straks ook de Omgevingswet vragen van gemeenten dat zij in hun omgevingsbeleid de cultuurhistorische waarden waarborgen. Het erfgoedbeleid zal de manier en het niveau van inventarisatie, waardering, vaststelling, benutting en bescherming van het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving aangeven en deze beschermen via het omgevingsplan. Dit betreft met name, maar niet uitsluitend, onroerend erfgoed, waarvan archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap het grootste deel uitmaken.

Herijking van het erfgoedbeleid bestaat uit de volgende stappen:

Stap 1 - Inventarisatie van het erfgoed

Stap 2 - Leggen van focus: het verhaal van Deurne

Stap 3 - Raamwerk visie opstellen: speerpunten voor omgang met waarden erfgoed

Stap 4 - Erfgoedvisie en kaders uitvoering vaststellen

Eind 2019 is gestart met het inventariseren van het erfgoed in Deurne als basis voor het herijken van het erfgoedbeleid. Het erfgoed is aan de hand van haar cultuurhistorische waarden in kaart gebracht, en dit vormt de basis voor het verhaal van Deurne. Samen brengen zij het potentieel van het Deurnese erfgoed in beeld.

Voor u ligt het resultaat van stappen 1 t/m 4, in de vorm van een erfgoedvisie.

De erfgoedvisie benoemt de waarden van het erfgoed die voor Deurne van belang worden geacht en benoemt drie speerpunten voor hoe om te gaan met deze waarden. De gekozen speerpunten vormen de basis voor het uitvoeren van de visie.

Leeswijzer

Verbeelding structuur erfgoedvisie:

Samenvatting

Erfgoed is dat wat men van zijn voorouders erft. Alles wat onze voorouders als sporen achter hebben gelaten. Materieel en immaterieel. Wij concentreren ons in deze visie op het onroerend (dat wat op één plek staat) erfgoed dat cultuurhistorisch van belang is. Hetgeen dat ons het beste de verhalen van onze voorgangers kan vertellen: "het verhaal van Deurne".

De waarde van erfgoed

Cultuur vind je overal om ons heen. En kan waarde toevoegen op meerdere vlakken: maatschappelijk, artistiek en economisch. De erfgoedvisie zoomt in op het erfgoed in de leefomgeving van Deurne én de waarden die wij als bewoners, ondernemers én samenleving eraan toekennen, en kunnen benutten. Erfgoed levert hiervoor sociaalmaatschappelijk en economische waarden door haar bijdrage aan *kennis, identiteit, leefbaarheid en vrijetijdseconomie*:

- Kennis: Kennis over erfgoed vertelt ons over onze geschiedenis. De informatie die erfgoed ons biedt, helpt ons om bij hedendaagse gebeurtenissen te waarschuwen, te relativieren, te inspireren of om hierop voort te bouwen. Dit is inzetbaar bij educatie, nieuwe ontwikkelingen en voor het benutten van de waarden van erfgoed.
- Identiteit: Het is niet alleen wat erfgoed ons kan vertellen, maar wat willen wij vertellen met het erfgoed. Voor iedereen kan erfgoed een andere waarde hebben. Met deze waarde levert erfgoed een bijdrage aan de identiteit. Van gemeente tot persoon worden op verschillende niveaus afwegingen gemaakt. Het kan inwoners als individu of als groep een thuis- of trotsgevoel geven. Of het kan structuur en herkenning bieden.
- Leefbaarheid: Erfgoed levert een bijdrage aan de leefbaarheid. Leefbaarheid is afhankelijk van fysiek-ruimtelijke-, sociale- en economische factoren. Erfgoed levert op al deze vlakken waarden aan de leefomgeving. Erfgoed levert bewust en onbewust een bijdrage aan de leefbaarheid door kennisdeling, identiteitsvorming en het vergroten van de ruimtelijke kwaliteit.
- Vrijetijdseconomie: Erfgoed wordt ingezet om de aantrekkelijkheid van recreatie en toerisme te vergroten. Het kan de identiteit van een plek hiermee versterken. Het belang van erfgoed voor vrijetijdseconomie stimuleert investeringen in het behoud van erfgoed. Het verhoogt het bewustzijn van erfgoed. En mits zorgvuldig gedaan verhoogt het mogelijk ook de kwaliteiten van de leefomgeving.

Ambitie en kaders voor het benutten van het erfgoed

De erfgoedvisie licht de hierboven benoemde waarde van erfgoed nader toe. De waarden van erfgoed versterken elkaar op meerdere vlakken. Toch moeten er waarschijnlijk afwegingen gemaakt worden tussen conflicterende waarden. Niet alleen tussen de financiële en sociale waarden, maar ook tussen de diverse waarden onderling,

De erfgoedvisie omschrijft doelen voor het benutten van de waarden van erfgoed voor nu en in de toekomst door deze beleefbaar te maken, te beschermen en te ontwikkelen.

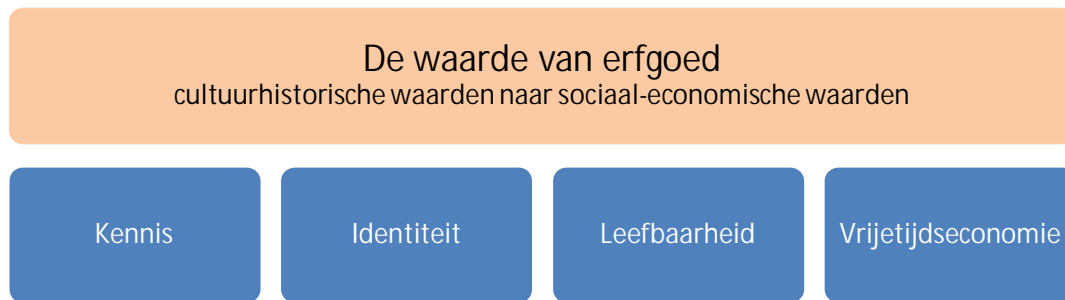
Hoofdoel visie: Cultuurhistorische waarde benutten voor het versterken van Deurne als een prettige woon- en leefomgeving voor nu en in de toekomst.

- *Doel beleven: De waarden en kansen van het erfgoed onthullen.*
- *Doel beschermen: De (latente) waarde van erfgoed veiligstellen voor de toekomst.*
- *Doel ontwikkelen: Kennis over erfgoed gericht vergroten en benutten.*

Bij de introductie van ieder speerpunt worden bovenstaande doelen nader geduid in blauwe tabellen en vervolgens worden kaders omschreven hoe deze doelen na te streven. Per speerpunt staat ter afsluiting per (sub)onderwerp een witte tekstblokken, vier in totaal. Deze sommen de concrete instrumenten en beleidsopties op die handen en

voeten zullen geven aan het realiseren van de visie. Dit betreft de basis voor wat nodig is voor het realiseren van de visie. Daaropvolgend staan oranje tekstvlakken met opties die de impact van de visie nog verder kunnen vergroten.

De waarde van erfgoed in Deurne

Van cultuurhistorische waarden naar sociaal-economische waarden

De waarde van erfgoed wordt bepaald door de waarde die de samenleving als geheel, individuen daaruit en inhoudelijke experts eraan toekennen. Niet alles kennen wij, als individu of als groep, evenveel waarde toe. Na verloop van tijd kunnen inzichten en focus verschuiven. De focus op het cultuurhistorische waarden van erfgoed brengt het meest sprekende erfgoed in het vizier. Het legt kansen bloot voor het benutten van haar sociaal-maatschappelijke én economische waarden.

Het verhaal van Deurne: cultuurhistorische waarde

De cultuurhistorische waarde van erfgoed in onze leefomgeving zijn bepaald aan de hand van een aantal criteria: haar beleefbaarheid of haar beeldbepalende waarde, het belang van het erfgoed in haar omgeving, de historische waarde, gaafheid en de zeldzaamheid. Deze criteria en de weging daarvan worden toegespitst op de betreffende discipline¹: archeologie², cultuurhistorische landschap en gebouwd erfgoed.

Individuele erfgoedobjecten of gebieden bevatten ieder hun eigen cultuurhistorische waarde. Denk aan bijvoorbeeld onze rijksmonumentale molens. Als zelfstandige gebouwen zijn deze van zeer grote cultuurhistorische waarde. Nederland is hierdoor wereldwijd bekend. Losstaand erfgoed kan haar eigen verhaal of een deel van het cultuurhistorie vertellen. Individuele stukken erfgoed samen en het erfgoed in relatie met haar omgeving vertellen ons nog meer. Dit blijft niet beperkt tot erfgoed vanuit een discipline. Het fysieke erfgoed uit drie disciplines brengen wij daarom samen om het verhaal van Deurne te vertellen.

Verhaallijnen

Op basis van de uitgevoerde inventarisatie en waardering hebben cultuurhistorici bepaald welk erfgoed typerend is voor Deurne of welk erfgoed bijdraagt aan het verhaal van de gemeente. De onderwerpen van het verhaal van Deurne vertegenwoordigen vaak tijdsperiodes, en zijn:

- Deurnes' pre- en protohistorie: in wisselwerking met het landschap (tot 1150 na Chr.)
- Dynamisch Deurne: veranderingen in de late middeleeuwen (1150 –1550 na Chr.)

¹ Zie Bijlage 1 Toelichting inventarisatie voor een omschrijving van hoe die waardering tot stand komt.

² Bij archeologie waardeer je pas als je een (onzichtbare) vindplaats hebt opgespoord, bijvoorbeeld door proefsleuvenonderzoek. Waardering zit daar veel later in het proces, en maakt als zodanig geen onderdeel uit van de waardenkaart. Het gaat bij archeologie veel meer om een 'aantoonbare verwachting', een goed onderbouwde verwachting.

- Divers Deurne: een tijd van diversiteit, standsverschillen en industrialisering (1550-1850)
- Defensief Deurne: verdedigen in en met de Peel (1200-1991)
- Boeren en turfsteken in Deurne: werken voor de kost(1200-heden)
- Rooms en stedelijk Deurne: het dorp krijgt stadse trekken (1800-heden)

Lees meer over het verhaal van Deurne in bijlage 2.

Waarom verhalen vertellen?

Verhalen verbinden de objecten aan de cultuur. Ze geven ze betekenis.

Bovenstaande verhaallijnen ordenen het erfgoed vanuit een cultuurhistorische invalshoek. Dit maakt de geschiedenis leesbaar:

- Het verhaal verbindt objecten en gebieden aan elkaar.
- Het verhaal geeft hun betekenis in de geschiedenis, hun plek in de tijd.
- Het verbindt ze aan mensen en de keuzes die zij en de samenleving hebben gemaakt.

De gekozen verhaallijnen zijn gebaseerd op feiten over de objecten om ons heen, maar zijn tot stand gekomen door het leven. Door de keuzes en emoties van mensen. Zij bieden daarom een basis voor het vertellen van het karakter van Deurne en de belevingen van haar bewoners, zoals de uitdagingen in tijden van schaarste, de leed van oorlog en de aanpakmentaliteit van de Deurnenaar.

Verhalen maken het erfgoed beleefbaar en bruikbaar.

Bron van identiteit, kennis, plezier én inkomsten

Dr. ir. Elisabeth Ruijgrok, een autoriteit op het gebied van de economische waarde van erfgoed, onderscheidt financiële en sociaal-economische waarde van erfgoed. Het kwantitatief vaststellen van de financiële waarde is in geval van erfgoed onderbelicht. Dit zie je terug in de terughoudendheid van investering door ondernemers. Ruijgrok stelt:

“Het niet beseffen van de mogelijkheden die erfgoed biedt is een elementaire oorzaak van het niet investeren [er]in. Het zou best eens kunnen lonen, maar je moet natuurlijk wel op het idee komen. Een andere voor de hand liggende oorzaak is, dat het voor een individuele ondernemer (of burger) niet altijd goed mogelijk is om in het erfgoed te investeren op een dusdanige manier dat er financiële baten ontstaan. . . Vaak ontstaan er pas baten als er sprake is van een netwerk aan erfgoed en/of zijn de baten pas interessant als het netwerk groot genoeg is waardoor er synergie ontstaat: het ‘1+1 = 3’-effect.”

Naast kasstromen biedt erfgoed welvaartsstromen. Deze komen voort uit de sociaal-economische waarden: gebruikswaarde (b.v. recreatief gebruik) of psychologische waarde (b.v. behoud voor toekomstige generaties). Uit de laatste is gebruik van het

erfgoed niet eens aan de orde, maar "het nut dat mensen ervaren bij de wetenschap dat erfgoed bewaard blijft voor hun kleinkinderen".³

Wij concentreren hier op de volgende bijdrage van erfgoed, als zijnde kansen om haar waarde zowel maatschappelijk als financieel te verzilveren.

- *Kennis*
- *Identiteit*
- *Leefbaarheid*
- *Vrijtijdseconomie*

Kennis is macht

Erfgoed vertelt ons over onze geschiedenis. De informatie die erfgoed ons biedt, helpt ons om bij hedendaagse gebeurtenissen te waarschuwen, te relativiseren, te inspireren of om hierop voort te bouwen. Het fysiek aanwezig zijn van erfgoed geeft ons de mogelijkheid om de verhalen te vertellen en onze gezamenlijke geschiedenis te beleven.

Educatie

Lokaal erfgoed levert informatie voor de educatie over onze geschiedenis. Doordat het ook over de eigen leefomgeving gaat, brengt het de geschiedenis dichtbij. Een directe koppeling met zowel lokale geschiedenis, als nationaal én breder.

Verdieping

Kennis leidt vaak tot meer kennis. Tot verbreding of verdieping van onze kennis. Het kan een bijdrage leveren aan de inzichten in onze bewoningsgeschiedenis. Kennis kan ook in verbinding gelegd worden met elkaar. Bijvoorbeeld door de verbinding te leggen met kennis over de gemeentegrenzen of de verbinding te leggen tussen disciplines ontstaat bevestiging van verzamelde informatie, geheel nieuwe inzichten of verhaallijnen.

Lessons learned

We kunnen uit de kennis van het verleden ook lessen trekken die ons helpen om eerder gemaakte fouten te vermijden. Denk aan waar vorige generaties hebben gekozen om te bouwen of hun gewassen te verbouwen. Denk hierbij aan wat het erfgoed kan vertellen over de effecten van de Peelrandbreuk. Of over de voordelen van ons landschap, zoals waar het droog of nat is of waar de natuur ons beschutting, energie of waardevolle materialen biedt.

Hergebruik

Kennis van de kwaliteiten van het erfgoed biedt de mogelijkheid deze opnieuw in te zetten, voor nieuwe ontwikkelingen of opgaves. Cultuurhistorie kan bijvoorbeeld een kennisbron zijn voor het inzetten van de natuurlijke eigenschappen van onze bodem en tegen klimaatstress. Eveneens kunnen wij leren van onze voorouders hoe de natuur te gebruiken als beschutting tegen de weersinvloeden, zoals de schaduwwerking en windbescherming geleverd door bomen rondom hun erven.

Met de kennis van cultuurhistorie kunnen wij de leesbaarheid van de aanwezige structuren versterken. Wij brengen hiermee een gelaagdheid aan in onze leefomgeving waarmee erfgoed beter beleefbaar is. Hiermee is het verhaal vervolgens beter te vertellen. Al deze dingen zijn in te zetten bij andere sociaal-economische waarden.

³ p.42; Dr. ir. Elisabeth Ruijgrok (2009), *Cultuurhistorie: omdat het wat waard is!* in essaybundel Het Cultuurhistorisch Argument [pdf]. Geraadpleegd op <http://www.omgevingseconomie.nl/wp-content/uploads/2012/03/Het-cultuurhistorisch-argument.pdf>

Identiteit verbindt

Het is niet alleen wat erfgoed ons kan vertellen, maar wat wij willen vertellen met het erfgoed. Voor iedereen kan erfgoed een andere waarde hebben. Dit gebeurt op verschillende niveaus en met diverse afwegingen.

Thuis en trots voelen

Erfgoed bevat de mogelijkheid de cultuur van bewoners te bevestigen. Het vormt een deel van hun identiteit. Erfgoed maakt dit tastbaar. Erfgoed is iets waarin zij zich met Deurne, hun dorp, hun wijk, hun straat, hun gebouw of hun geschiedenis identificeren. Dit kan door verschillende aspecten teweeg zijn gebracht: bijvoorbeeld ruimtelijke karakteristieken of een gezamenlijk verhaal. Onbewust en bewust worden deze waarden beleefd.

Bewoners, en bezoekers, kunnen zich door het fysieke karakter van een plek of de verhalen die worden uitgedragen thuis voelen. Een gezamenlijk interesse of ervaring biedt verder een bron en een kans tot sociale verbinding. En beide een bron voor gedeelde trots. Dit kan door het bestaande te koesteren, maar ook door gedeelde creatie of het vormen van gedeelde waardering. Denk hierbij bijvoorbeeld aan *placemaking*, waarbij plekken door gezamenlijk gebruik of door de fysieke toevoeging van nieuwe elementen plekken of structuren versterken. Zoals het vereeuwigen van erfgoedwaarden in kunst of het aanbrengen van groenstructuren die verwijzen naar oude ruimtelijke structuren, zoals oude wegenstructuren. Of de verbondenheid van tradities aan plekken, zoals gebruik van de weekmarkt of de ijsschaatsbaan op het plein voor het gemeentehuis.

Houvast

Cultuur is niet een vaststaand fenomeen, maar een doorlopend proces. Behoud van elementen en structuren zijn belangrijk voor een gevoel van herkenning. Bekendheid in de omgeving biedt houvast ondanks de verandering die door nieuwe generaties onvermijdelijk zal plaatsvinden. De gelaagdheid van de verschillende generaties tekent zich af in onze omgeving. Om die verhalen te vertellen hoeven gebouwen of gebieden niet bevroren te zijn in de tijd. De eerdergenoemde verhaallijnen, die het verhaal van Deurne vertellen, spelen zich vaak allen af in één gebied. Of zelfs in één gebouw. Het toevoegen van nieuwe lagen in plaats van het steeds opnieuw beginnen met een "blanco vel" geeft juist ook houvast bij grotere transitie. Zoals de transitie van het buitengebied die in de gemeente nu volop onderweg is. Of bij andere ruimtelijke ontwikkelingen die onze leefomgeving veranderen.

Leefbaarheid als basis

Erfgoed kan bijdragen aan het thuis voelen en trots zijn op iemands omgeving. Hoe prettig of veilig iemand voelt in zijn leefomgeving bepaalt mede de leefbaarheid daarvan. Leefbaarheid betreft een verzamelterm van meerdere aspecten en wordt op verschillende wijze in beeld gebracht of gemeten. De beoordelingsfactoren zijn globaal uiteen te zetten in de volgende drie factoren: fysiek-ruimtelijk factoren, sociale factoren en economische factoren. Zoals net toegelicht levert erfgoed sociale waarde. Erfgoed levert ook fysieke en economische waarde voor de leefomgeving.

Als onderdeel van ruimtelijke ontwikkelingen speelt erfgoed een structurerende rol. Erfgoed fungeert als bouwsteen voor de omgevingsvisie. Op grote en kleine schaal helpt erfgoed om de identiteit of het DNA van een gebied in beeld te brengen.⁴ Het betreft ruimtelijke structuren en objecten die nu waardevol worden geacht, maar ook die de potentie hebben om identiteit en binding te bieden. De waarde van erfgoed fungeert bijvoorbeeld als identiteitsdrager bij nieuwe ontwikkelingen. Met een positief effect op de leefbaarheid.

⁴ Aan de slag met de Omgevingswet. (z.d.) *Cultureel erfgoed in de omgevingsvisie*. Geraadpleegd op 25-2-2020, op <https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/thema/erfgoed/cultureel-erfgoed-omgevingsvisie/>

“Het verhaal van het verleden en de fysieke overblijfselen hiervan, vormen de identiteit van een gebied. Daarbij draagt de historische gelaagdheid bij aan de aantrekkelijkheid van het landschap. En een aantrekkelijke gemeente waar het goed toeven is, trekt mensen en bedrijven aan.”⁵

De Leefbarometer⁶ gebruikt feitelijke omgevingscondities voor het bepalen van de leefbaarheid. Bijvoorbeeld de aanwezigheid van het aantal rijksmonumenten heeft invloed op de leefbaarheid. Een monumentale omgeving blijkt positief samen te hangen met huizenprijzen. Onderzoek van de VU⁷ toont aan dat panden in de omgeving van een monument binnen een bepaalde straal inderdaad een hogere waarde hebben dan vergelijkbare panden daarbuiten. Dit pleit voor behoud van de cultuurhistorische kwaliteiten van erfgoed om zo waarde van vastgoed en het woongenot van de gebieden te behouden of verhogen.

Fysiek-ruimtelijke biedt erfgoed soms “onverwachte” baten. Denk hierbij aan de energiebesparing die bomenlanen opleveren voor nabijgelegen woningen of de rol van houtwallen voor biologische plaagbestrijding.⁸ De intrinsieke waarde van erfgoed kan het gebruik van de ene route of gebied aantrekkelijker maken dan een ander. Dit kan bijvoorbeeld komen door haar schoonheid, de structuren of herinneringen. Bewust of onbewust leveren de karakteristieken van erfgoed bij aan de gebruikswaarde van een gebied.

Vrijetijdseconomie versterkt

De intrinsieke waarden van erfgoed kunnen op zichzelf al gebruikswaarde bieden en dus de potentie hebben als toeristische attractie of aantrekkelijke recreatie route of plek te fungeren. Soms wordt dan de bruikbaarheid, leesbaarheid of beleefbaarheid van het erfgoed versterkt om de aantrekkingskracht te vergoten, maar soms is communicatie en bewustzijn al genoeg. Erfgoed wordt al ingezet bij welgekozen fietsroutes, waarbij bijvoorbeeld de aantrekkingskracht van het beschermd dorpsgezicht Helenaveen wordt inzet.

Een stap verder dan het inzetten van individuele plekken of objecten is “de identiteit” van een gemeente te koppelen aan *place marketing*⁹. Hierdoor wordt erfgoed benut voor de promotie van een plek voor investeringen en als vestigingsplaats. Naast de fysieke beleving van het erfgoed, kan hiervoor bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van de kracht van verhalen. Deze worden ook verteld met culturele uitingen in optredens of tradities of de collecties in musea of een heemhuis. De waarden samen kunnen de aantrekkingskracht verder versterken.

⁵ Idem.

⁶ “. . . RIGO en Atlas hebben voor gemeenten, in opdracht van het toenmalige Ministerie van VROM (inmiddels BZK), de Leefbaarometer ontwikkeld. Met dit instrument wordt de leefbaarheid in heel Nederland op een zeer laag schaalniveau beschreven en weergegeven op basis van feitelijke omgevingscondities.” (p.7; Leidelmeijer, K., Marlet, G., Ponds, R., Schulenberg, R., & Van Woerkens, C., m.m.v. Maarten van Ham (2015). LEEFBAAROMETER 2.0: INSTRUMENTONTWIKKELING [pdf]. Geraadpleegd op https://doc.leefbaarometer.nl/resources/Leefbaarometer_2.0_Instrumentontwikkeling.pdf)

⁷ p. 135.; Jeroen Saris (2013), *Nieuwe waarde maken met erfgoed* in Dommelen, S., & Pen, C., (redacteuren), *Cultureel erfgoed op waarde geschat* [pdf]. Geraadpleegd op https://www.platform31.nl/uploads/attachment_file/101/Publicatie_PL31_Cultureel_Erfgoed.pdf

⁸ p.42; Dr. ir. Elisabeth Ruijgrok (2009), *Cultuurhistorie: omdat het wat waard is!* in essaybundel *Het Cultuurhistorisch Argument* [pdf]. Geraadpleegd op <http://www.omgevingseconomie.nl/wp-content/uploads/2012/03/Het-cultuurhistorisch-argument.pdf>

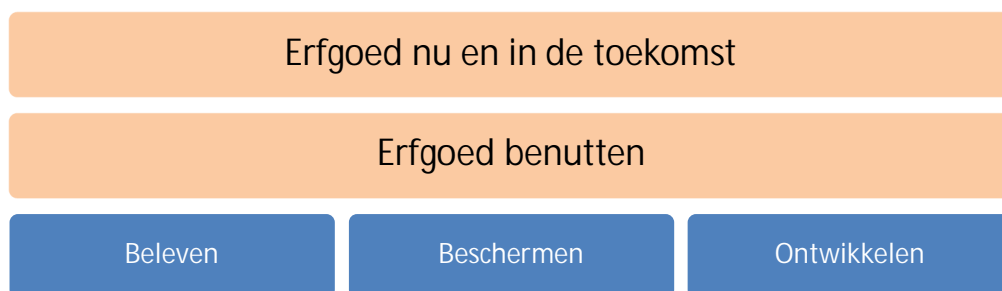
⁹ “Place marketing can be defined as a marketing strategy to promote a particular place. Using a place marketing, a place, its local attractions, traditions, business opportunities, etc. are promoted to attract people from all around the world to visit the place or to invest their money in business at that place.” (Bhasin, H., (March 6, 2020) *What is Place Marketing? Definition, Meaning and variables* [artikel]. Geraadpleegd op <https://www.marketing91.com/place-marketing/>)

Erfgoedtoerisme levert een versterking van de identiteit en kwaliteiten van de leefomgeving. En het motiveert investeringen in het behoud van erfgoed. Dit gebeurt juist ook om geld te verdienen. Het is daarom wel goed om ervan bewust te zijn dat de belangen van diegenen die van erfgoed genieten en die eraan verdienen niet altijd dezelfde zijn.

Balans in waarden

De waarden van erfgoed versterken elkaar op meerdere vlakken. Toch zullen er afwegingen gemaakt moeten worden tussen conflicterende waarden. Niet alleen tussen de financiële waarden en sociale waarden, maar ook tussen de diverse waarden onderling. In het volgende hoofdstuk gaan we in op het beleid om kaders te bieden die helpen bij deze afwegingen.

Erfgoed voor nu en de toekomst

Erfgoedwaarden benutten

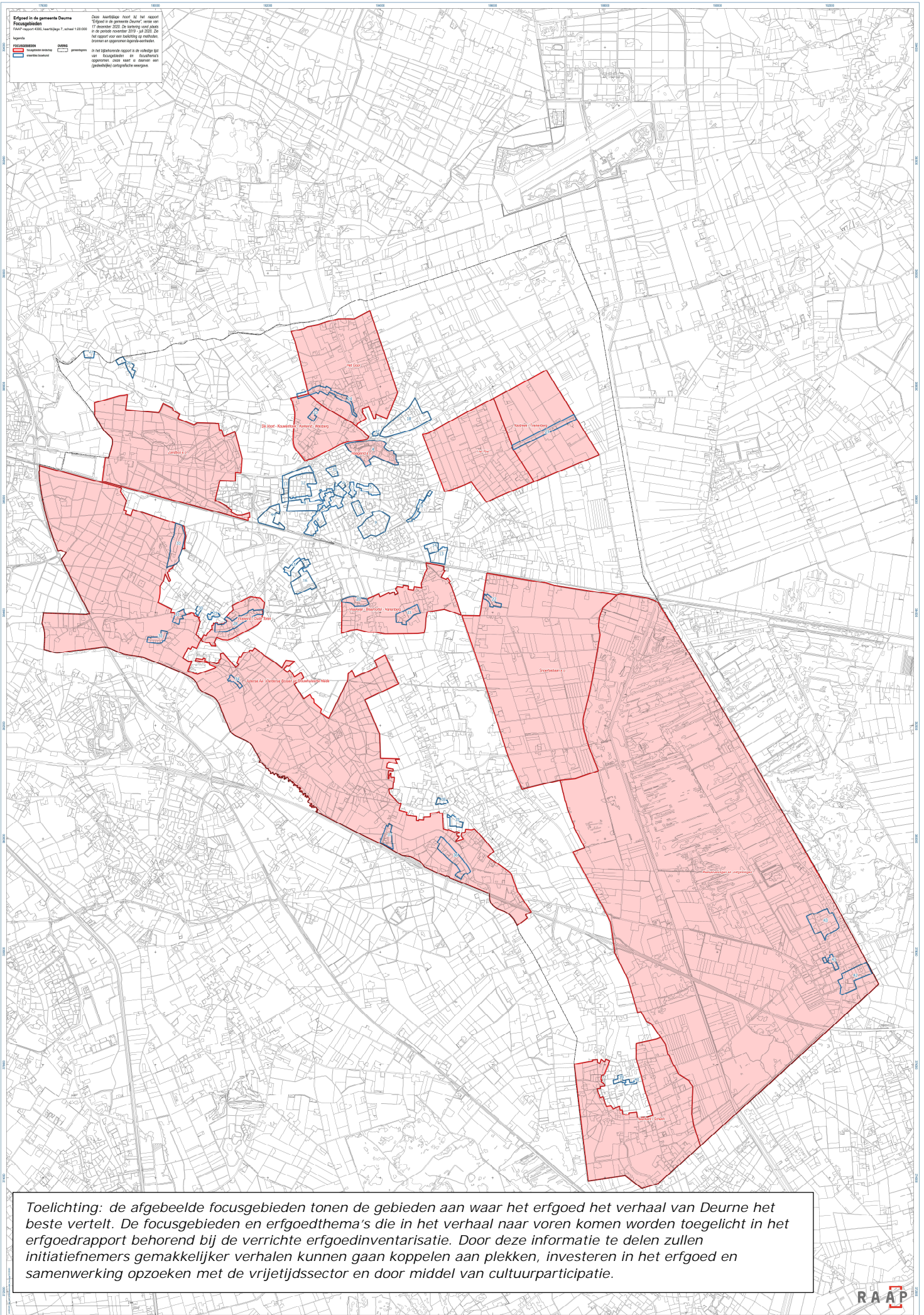
Hoofdoel visie: *Cultuurhistorische waarde benutten voor het versterken van Deurne als een prettige woon- en leefomgeving voor nu en in de toekomst.*

Het vorige hoofdstuk toont aan dat het investeren in erfgoed de moeite waard is. De intrinsieke waarde van erfgoed levert kansen voor kennisvergroting, identiteitsvorming, leefbaarheid en vrijetijdseconomie. Maar dit gebeurt nu niet tot zijn volle potentie. Bewustzijn is de eerste stap om de waarde van erfgoed beter te benutten. Wij moeten erfgoed beleefbaar maken, maar we willen ook de intrinsieke waarden van erfgoed bewaren voor toekomstige generaties. Erfgoed is van vroeger voor nu. Dat betekent dat wij nu ook het erfgoed van de toekomst maken. En moeten daarom ook rekening houden met nieuwe kennis, nieuwe ontwikkelingen en nieuwe inzichten.

Binnen haar eigen vakgebied wordt meerwaarde gevonden in de koppeling van diverse erfgoeddisciplines. Zoals eerder toegelicht, biedt deze integrale benadering meer waarde dan ieder discipline alleen kan bieden. De benadering van erfgoed vanuit haar eigen sector verschuift over de jaren daarnaast ook van een cultuur van bescherming naar een cultuur van wederzijds profijt. Een plek kan hiermee meerdere lagen van de geschiedenis omvatten. Met meerdere thema's en tijdspannes. Hiermee wordt ook ruimte gelaten voor nieuwe ontwikkeling. En is er ruimte voor het maken van integrale afwegingen binnen de ruimtelijke ordening, en andere beleidsvelden.

Het onderzoek Heritage Counts for Europe¹⁰ toont aan dat het erfgoed voor andere beleidsvelden van grote waarde is. Het onderzoek gaat in op de volgende aspecten: economisch, sociaal, cultureel, omgeving. En het bevestigt dat erfgoed winstgevend is, sociaal en economisch. Om erfgoed te benutten, nu en later, moeten wij erfgoed beleefbaar maken, beschermen en verder ontwikkelen. Dit vormen de speerpunten voor het realiseren van de erfgoedvisie.

¹⁰ CHCfE Consortium (2015), *Heritage Counts for Europe*. [pdf]. Geraadpleegd op https://www.researchgate.net/publication/335004632_Cultural_Heritage_Counts_for_Europe_Full_Report

Toelichting: de afgebeelde focusgebieden tonen de gebieden aan waar het erfgoed het verhaal van Deurne het beste vertelt. De focusgebieden en erfgoedthema's die in het verhaal naar voren komen worden toegelicht in het erfgoedrapport behorend bij de verrichte erfgoedinventarisatie. Door deze informatie te delen zullen initiatiefnemers gemakkelijker verhalen kunnen gaan koppelen aan plekken, investeren in het erfgoed en samenwerking opzoeken met de vrijetijdsector en door middel van cultuurparticipatie.

Erfgoed beleven

Doel: De waarden en kansen van het erfgoed onthullen.

Het prikkelen, inspireren en stimuleren van de samenleving om erfgoed te beleven, en beleefbaar te maken gebeurt door het delen van informatie. In woord, beeld of fysieke ervaring. Een uitgebreide inventarisatie van de cultuurhistorische waarden in de gemeente Deurne vormt de basis voor deze visie. En als startpunt voor het vinden van informatie over ons erfgoed. In het resulterende rapport en cultuurhistorische waarden kaart, de "erfgoedkaart", ligt namelijk een rijkdom aan kennis.

De inventarisatie is in zijn geheel tot onze beschikking om inspiratie mee op te doen. Maar door de omvang van de schat aan informatie kan een leek zich erin verdwalen. En het begrijpen van de verzamelde informatie vergt soms specialistische kennis. Alleen het beschikbaar maken van deze informatie is daarom niet genoeg.

De visie duidt:

De focusgebieden en -thema's die de meeste kansen bieden. Hiervoor zetten wij in op het erfgoed dat het verhaal van Deurne het beste vertelt.

Wat nodig is voor het beleefbaar maken van erfgoed, en wie deze acties oppakt, gemeente of derden.

Denk aan het delen van kennis zodat het begrijpelijk is. En vervolgens deze zodanig vertalen dat die beleefbaar is op verschillende manieren.

Het verhaal van Deurne brengt focus

Het erfgoed in Deurne vertelt een verhaal. Wij brengen focus aan binnen de grote verzameling van erfgoed waarmee wij die verhaal leesbaar maken. De gekozen focusgebieden en thema's bevatten ieder dat erfgoed die de potentie heeft meerdere verhaallijnen tot leven te brengen. Het prehistorische urnenveld in de St. Jozefparochie en de Romeinse nederzetting op de Grote Bottel tonen tenslotte aan dat Deurne al eeuwenlang bewoond is.

Het koppelen van het verhaal aan plekken en objecten maakt de schat aan informatie toegankelijk. Door het verhaal op meerdere manieren te vertellen en verbeelden, enthousiasmeert een breed publiek voor erfgoed.

Leesbare verhalen:

Het beekdal van de Astense Aa vertelt bijvoorbeeld het verhaal van het boerenleven door de geschiedenis heen, in gehuchten op de grens van akkers, beemden en heidevelden c.q. naaldbossen. Het leven van de Deurnese adel is goed te beleven in het landgoederenlandschap van de Deurnese kastelen aan het Haageind. De turfwinning- en ontginningsinspanningen van de 19e en 20e eeuw zijn afleesbaar in respectievelijk Helenaveen en de Zeilbergse Nastreek.

Kennis begint een kettingreactie

Bewustwording en kansen benutten versterken elkaar. De gemeente maakt daarom de eerste stappen in het toegankelijk en bruikbaar maken van de geïnventariseerde cultuurhistorie. Door het delen van het verhaal van Deurne geven wij aanknopingspunten om kansen te grijpen voor het benutten van de informatie in de erfgoedkaart en het bijbehorende rapport. De aandacht die het erfgoed en de verhaallijnen geniet van de daaruit vloeiende initiatieven, versterkt verder de bekendheid ervan.

Deze kennis kan dienen als inspiratie voor cultuurparticipatie en educatie die het erfgoed in de schijnwerpers zet. Het inzetten van lokale geschiedenis in het onderwijs en in culturele activiteiten leidt tot meer bewustzijn en binding met de omgeving. De

gemeente of derden kan de beschikbare informatie publieksvriendelijk ontsluiten in de vorm van bijvoorbeeld een publieksboek, website, informatieapps. Initiatiefnemers kunnen ook deze informatie delen tijdens activiteiten, zoals een bezoek aan het heemhuis, het lezingenprogramma van de heemkundekring, een excursie binnen de gemeente of een activiteit in de bibliotheek. Zo kunnen bewoners en bezoekers niet alleen de verhalen van het erfgoed beleven, maar ook de tastbare vondsten zouden een centrale plek kunnen krijgen. Bijvoorbeeld de resultaten uit de archeologische onderzoeken die hier de afgelopen decennia hebben plaatsgevonden bieden hierin kansen.

In de voorbeelden hierboven gaat het in eerste instantie over het delen van kennis, maar ook van verhalen, passie en vermaak. De binding met de lokale geschiedenis en de omgeving biedt meer kansen om erfgoed te benutten. Het levert een bijdrage aan de identiteitsvorming. En het kan functioneren als sociale bindmiddel, door gedeelde activiteiten of gedeelde trots. Door kennis te verbinden aan het beleven van het fysieke erfgoed biedt verder kansen deze bijdragen te versterken.

Concreet betekent kennis delen:

De gemeente stelt de kennis vanuit de erfgoedinventarisatie beschikbaar en ontsluit deze t.b.v. gebruik door bewoners en initiatiefnemers. Dit is de start van een kettingreactie waarmee initiatiefnemers verhalen koppelen aan plekken, investeren in het erfgoed en samenwerking opzoeken met de vrijetijdsector en door middel van cultuurparticipatie.

Vanuit de inventarisatie legt de gemeente focus voor het stimuleren en faciliteren van kansen voor het benutten van erfgoed aan te wijzen die het meest geschikt is het verhaal van Deurne te vertellen: het erfgoed in de focusgebieden en thema's en het verhaal van Deurne.

Wat kan nog meer (door gemeente en/of derden):¹¹

- *Beleids optie 1: Communicatiecampagne publieksvriendelijk ontsluiten erfgoedinventarisatie*
- *Beleids optie 2: Structureel (publieksvriendelijk) ontsluiten onderzoeken, rapporten, kaarten, DeurneWiki enz.*
- *Beleids optie 3: Erfgoed virtueel en fysiek beleefbaar maken*
- *Beleids optie 4: Faciliteren/stimuleren educatieprogramma benutten lokale erfgoed voor regulier onderwijs en voor lokale identiteitsvorming*
- *Beleids optie 5: Ambtenaren opleiden/informereren over cultuurhistorie in Deurne*

Fysieke beleving om kansen te pakken

Het delen van kennis en verhalen kan ter plekke plaatsvinden. Via informatieborden of een digitale tour. Maar in aanvulling op het bestaand erfgoed maakt ook een goed gekozen straatnaam of een kunstwerk erfgoed zichtbaar en beleefbaar. De gemeente, de vrijetijdsector en burgers pakken ieder de kansen om de waarde van erfgoed te verzilveren. Hiermee delen wij samen de waarden van erfgoed bewust en onbewust. Het gaat hier niet alleen om behoud van het bestaande, maar ook om het beleefbaar maken van verhalen die nu nog niet beleefbaar zijn door verhalen te koppelen aan de plek.

Kansen om verhaal en plek bij elkaar te brengen:

Het initiatief van de Heemkundekring H.N. Ouwering op Deurnewiki, koppelt beschrijvingen van voorouders aan de plek in Deurne waar ze woonden. Verhalen kunnen

¹¹ Dit gebeurt al gedeeltelijk door de toegekende subsidie aan o.a. de Heemkundekring H.N. Ouwering en het gedeelde verhaal van Deurne.

bijvoorbeeld verder tot leven worden gebracht door de 'verhalen van grootouders' van scholieren te koppelen aan fysieke plekken.

Hoe vertel je het verhaal van Deurnes belangrijke middeleeuwse route? Veel delen van het tracé zijn er nog, maar niemand ziet dat grotere plaatje met al zijn historisch belangrijke plekken.

Borden en andere toevoegingen vertellen over het erfgoed, verwijzen ernaar. Het erfgoed biedt ook kansen om zichzelf te profileren. Eigenaren die hun erfgoed goed onderhouden en de erfgoedwaarde daarbij benutten vergroten de beleving hiervan. En ook de waardering voor hun gebouwen groeit. Als de omgeving dit versterkt of het erfgoed in een gebied dit ook doet zal de waardering van het geheel ook de waardering van het individuele erfgoed vergroten. Het delen van kennis van het gezamenlijk belang stimuleert aandacht en investeringen in het erfgoed: de erfgoedkaart geeft aan waar de hoogst gewaardeerde groeperingen van erfgoed zijn te vinden, terwijl de focusgebieden aangeven waar de meest verhaal-vertellende-voorbeelden zijn.

De gemeente betreft erfgoed in ruimtelijke ontwikkelingen en ingrepen. Het meest waardevolle erfgoed wordt beschermd, maar ook zonder bescherming kan erfgoed als inspiratiebron dienen. Ongeacht het beschermingsniveau zal in de ontwikkelingen en ingrepen van de gemeente de waarden van erfgoed meegewogen worden. Daarbij is erfgoed van belang voor zowel ontwerpers als voor de gemeentelijke cultuurtechnici, bij ingrepen in de publieke ruimte. Dit betekent dat kansen van het erfgoed in een gebied eventueel benut kunnen om waarde toe te voegen. In het bijzonder geldt dit voor haar rol als identiteitsdrager. Dit kan bijvoorbeeld tot uiting komen door een referentie aan vroeger erfgoed of door behoud van bestaande structuren of objecten.

Kansen pakken verbindt

De omgevingswet eist integrale afwegingen binnen de fysieke leefomgeving. Dit wordt gebord in de omgevingsvisie en het omgevingsplan. Erfgoed krijgt echter ook aandacht binnen andere beleidsvelden, zoals verwoord in de vrijetijdvisie en de cultuurkader. Met de juiste kennis van het erfgoed biedt het kansen voor partijen die erfgoed inzetten bij hun initiatieven. Kennis en kansen koppelen vergroot het wederzijds profijt en creëren samen een podium voor het erfgoed. De cultuursector en de vrijetijdsector bieden handvaten voor deze koppeling. En maakt het daarmee de koppeling tussen materieel een immaterieel erfgoed en roerend en onroerend erfgoed mogelijk.

In voorbereiding op het cultuurbeleid, gaven bewoners en de raad aan dat de gemeente cultuur moest inzetten voor het behoud van cultuurhistorische gebouwen en cultuurhistorische waarden. De gemeente moest verder cultuur inzetten voor kennismaken met kunst & cultuur en leefbaarheid & dorpse vitaliteit. Met de waardes eerder genoemd in deze visie levert erfgoed aan alle drie aandachtspunten een bijdragen. Binnen de cultuursector onderhoudt de gemeente nauwe contacten met meerdere culturele partijen en organisaties die via hun activiteiten de verbinding leggen. Denk aan de activiteiten van de Heemkundekring H.N. Ouwering, maar ook aan de impact van de Cultuuroptimisten of de deelnemers van de vele initiatieven voorkomend uit de cultuursector.

Ook met de vrijetijdsector is er overlap in te benutten waardes en ook de gekozen thema's. Het erfgoed in de focusgebieden en -thema's biedt kansen voor toepassing binnen de vrijetijdseconomie. Peelgemeenten gaan samenwerken op het gebied van de vermarketing van het toeristisch en recreatieve aanbod van de Peel. Ze zetten regiomarketeers hiervoor in die te werk gaan aan de hand van een aantal regiobrede thema's. Meerdere daarvan maken onderdeel uit van de verhaallijnen die uit het onroerend erfgoed naar voren komt: De Weidse Natuur; Het Boerenleven; Kastelen En Musea; Industrieel Erfgoed. Daarnaast positioneert Deurne zich ook op meerdere schaalniveaus. Dit gebeurt op drie schaal niveaus: Deurne, de Peel en Brabant. Deze worden gecommuniceerd via de waardes van Deurnese cultuur, Peelse natuur en Brabantse gezelligheid en gastvrijheid. De communicatie focust niet alleen op fysieke eigenschappen. Toch overlappen de focusgebieden vanuit het erfgoed de zones met

toeristische potentie. Niet gek, gezien er een groeiende belangstelling is voor cultuur(-historie).¹²

Kansen pakken betekent concreet:

- De focus van de te delen informatie ligt op het erfgoed in de focusthema's en gebieden, het erfgoed dat meest bijdraagt aan het verhaal van Deurne.
- Stimuleren van initiatiefnemers van (ruimtelijke) projecten en initiatieven om inspiratie uit de erfgoedkaart te halen door:
 - Proactief adviseren en behandeling motivering cultuurhistorie¹³ vroeg in het planproces (planinitiatie)
 - Tijdens advisering en beoordeling initiatieven gebruik van cultuurhistorische informatie vanuit de erfgoedkaart, enz. faciliteren en stimuleren
- Cultuurhistorie meewegen in gemeentelijke projecten, ontwikkelingen en ingrepen in de openbare ruimte.

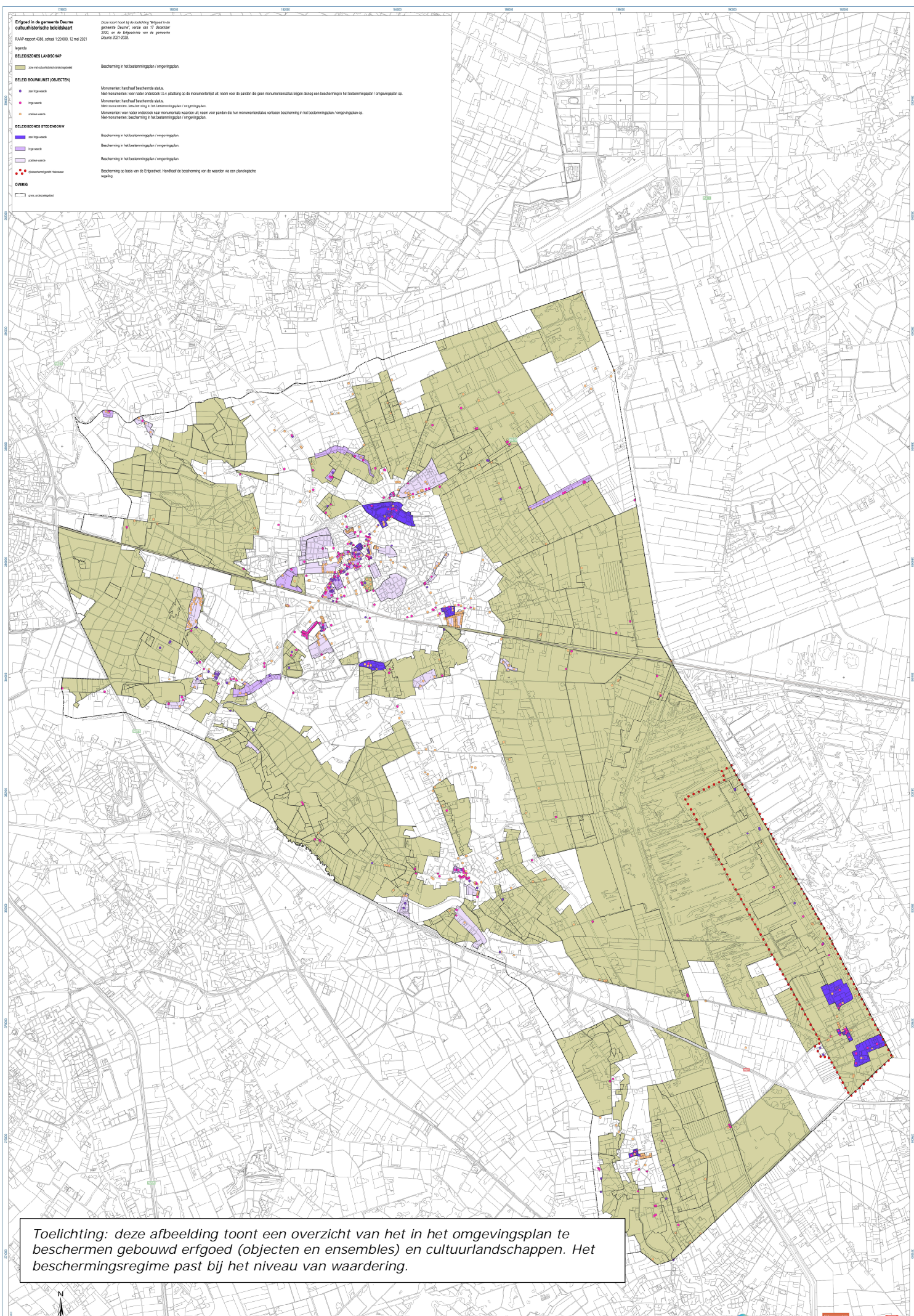
Wat kan nog meer

- *Beleids optie 6: Tools ontwikkelen voor het stimuleren van initiatiefnemers om inspiratie uit de erfgoedkaart te halen, zoals landschaps-inspiratiecatalogus, eventueel in combinatie aanvullende kaders voor ruimtelijke ontwikkelingen (zie ook speerpunt beschermen, beleids optie 10)*
- *Beleids optie 7: Loket erfgoed instellen voor advisering initiatieven*
- *Beleids optie 8: Faciliteren/stimuleren bovenlokale & lokale erfgoedparticipatie¹⁴*

¹² Bron: Raadsinformatiebrief d.d. 3 november 2020 & Visie vrijetijdseconomie Deurne 2030, d.d. februari 2021

¹³ Dit betreft cultuurhistorie zoals in deze visie wordt behandeld: archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap

¹⁴ Het Europese Verdrag van Faro benadrukt de maatschappelijke en verbindende waarde van cultureel erfgoed en het belang van deelname door de samenleving. Het bevordert een breder begrip van erfgoed en zijn relatie tot de samenleving en gemeenschappen. (Bron: Erfgoedparticipatie Faro (z.d.) Geraadpleegd op 25-2-2020, op <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro>). Toekomstige ondertekening en invoering ervan is overgelaten aan het nieuwe kabinet.

Toelichting: deze afbeelding toont een overzicht van het in het omgevingsplan te beschermen gebouwd erfgoed (objecten en ensembles) en cultuurlandschappen. Het beschermingsregime past bij het niveau van waardering.

Erfgoed beschermen

Doel: De (latente) waarde van erfgoed veiligstellen voor de toekomst.

Het verhaal leesbaar en beleefbaar houden kan door het pakken van de kansen die het erfgoed biedt. En het erfgoed te koesteren. De kansen liggen echter niet altijd voor het grijpen. Er zijn soms conflicterende belangen, financiële beperkingen of tijdelijk een ander focus. Door het erfgoed te beschermen voorkomen wij dat het erfgoed hiervan het slachtoffer wordt. En stellen wij zijn (latente) waarde veilig voor de generaties na ons. Al het geïnventariseerde erfgoed beschermen legt te veel beperkingen op voor nieuwe ontwikkelingen. Er moet ruimte zijn voor het maken van het erfgoed van de toekomst.

De visie duidt

Het erfgoed dat wij waardevol achten voor bescherming: wij gebruiken hiervoor als basis de cultuurhistorische waarde van het erfgoed, en vervolgens hoe dit erfgoed bijdraagt aan het verhaal van Deurne.

Een wijze van bescherming die zorgt voor toekomstbestendig erfgoed. De beschermingsinstrumenten houden rekening met draagvlak, effectiviteit en uitvoerbaarheid. Dit geldt voor zowel eigenaren en initiatiefnemers als toetsers en handhavers.

De gekozen focusgebieden en thema's geven een handvat voor het pakken van kansen en het vertellen van verhalen. Beleidskaarten gaan een stap verder. Zij bieden kaders voor het beschermen van het meest waardevolle erfgoed. Ook voor toekomstige generaties. Ook als men daarin momenteel geen kans ziet om waarden te verzilveren. Beleidskaarten geven daarom het meest waardevol erfgoed in cultuurhistorische zin weer. Het meest gave, herkenbare of unieke¹⁵ erfgoed komt op deze kaart¹⁶.

Het is goed om te vermelden dat bescherming niet bedoeld is om ontwikkeling tegen te houden. De toekomstbestendigheid van erfgoed wordt versterkt als het benut kan worden: behoud door ontwikkeling. Het te kiezen beschermingsregime biedt hierin kansen.

Planologisch bescherming

De erfgoedinventarisatie heeft de cultuurhistorische waarden van het erfgoed gemeentebreed in beeld gebracht. In deze visie wordt aangegeven voor welk erfgoed een beschermingsregime opgesteld dient te worden. De plannen waarin deze bescherming gebord wordt zijn echter niet meteen gemaakt. Bij het opstellen/herzien van een bestemmings-/omgevingsplan¹⁷ moet er rekening gehouden worden met de aanwezige cultuurhistorische waarde. De erfgoedinventarisatie biedt inhoudelijke input voor een passende uitwerking van de bescherming in het omgevingsplan en de toetsingsinstrumenten. Met gebruik van aanvullend onderzoek kan de bescherming nader toegespitst worden op een gebied of een ontwikkeling.

Het omgevingsplan integreert alle regels die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving, waarbij de Omgevingswet als een van haar doelen heeft het in stand houden van een goede omgevingskwaliteit. Omgevingskwaliteit gaat over cultuurhistorie, stedenbouw, architectuur, landschap en natuur. Karakteristieke eigenschappen van

¹⁵ Zie volledige overzicht van beoordelingscriteria in bijlage 1.

¹⁶ Met die kanttekening dat inderdaad voor bouwkunst en stedenbouw objecten én gebieden zijn opgenomen, maar voor landschap alleen gebieden. De objecten zijn af te leiden uit de inventarisatiekaarten.

¹⁷ Na vaststelling wordt het omgevingsplan doorlopend herzien. Er zal dus ook continu rekening gehouden moeten worden met de cultuurhistorische waarde, vanaf het eerste definitief omgevingsplan. Daarna kun je actualiseren als er nieuwe kennis is. Lees meer over actualiseren onder speerpunt ontwikkelen.

erfgoed worden integraal beschermd, ook vanuit de invalshoek van andere beleidsvelden. Dit kan ter vervulling of ter aanvulling zijn op het beschermingsregime die wordt beoogd door deze visie. Denk bijvoorbeeld aan een aanvulling op het landschapsbeleid, door de focus op natuur aan te vullen met extra aandacht voor cultuurhistorie. Dit zorgt voor een basiszorg voor cultuurhistorische landschappen die sterke verschillen vermijdt met de planologisch beschermde landschappen.

De gebieden aangegeven op de beleidskaart vormen de inhoudelijke input voor het definitieve omgevingsplan. Zij overlappen grotendeels de eerder aangegeven focusgebieden. Op de beleidskaart zijn de gebieden echter iets breder ingestoken om de toekomstbestendigheid van het erfgoed te waarborgen. En soms zijn ze aangescherpt om regelgeving en handhaving uitvoerbaar te maken.

Zoals eerder benoemd, nemen we de cultuurhistorische waardering als basis voor de hierin te maken keuzes. Wij beschermen daarmee ook de latente waarden van erfgoed. De lasten moeten in verhouding staan tot de potentiële baten. Daarom worden de twee hoogste waarderingsniveaus van landschappelijk erfgoed en de drie hoogste niveaus van gebouwd (objecten en ensembles) erfgoed hierin opgenomen.

De waarde van de individuele stukken erfgoed of alleenstaande ensembles of landschappen wordt bepaald door de waarderingscriteria per discipline¹⁸. De combinatie van erfgoed verhoogt zijn waarde daar waar ze elkaar versterken. Een stedenbouwkundig ensemble kan bestaan uit een samenstelling van gebouwen, waarbij de gebouwen op zichzelf mogelijk geen bescherming zouden rechtvaardigen. Daar kan bijvoorbeeld de bredere ruimtelijke context de ensemblewaarde 'voeden'. Het kan daarbij zijn dat de aantasting van te veel individuele gebouwen (of een wegenpatroon, of groenstructuur, enz.) het ensemble onherkenbaar maakt. Dit is de reden waarom ook positief (het twee na hoogste niveau) gewaardeerde bouwkunst op de beleidskaarten een plek heeft gekregen. Op individueel objectniveau is deze bouwkunst daarnaast van beeldbepalende waarde, terwijl de twee hoogste waarderingscategorieën van monumentale waarde¹⁹ zijn. Bij stedenbouwkundige ensembles speelt verder de afweging om nieuw erfgoed een minimale bescherming vroegtijdig te geven. Juist hier betreft het waarde die veelal door buurtbewoners al beleefd wordt, maar als waarde nog niet breed uitgedragen wordt.

Beschermingsniveau

Er zijn gebieden en objecten waarvan de waarde in hun uniciteit, gaafheid en herkenbaarheid beschermingswaardig zijn. Bij de uitwerking van de bescherming dient het beschermingsniveau te passen bij de hoogte van de waardering. Daarnaast weegt het beschermen van die karakteristieken die bijdragen aan de leesbaarheid van het verhaal van Deurne mee. Een gebied, een thema of een object zijn ieder een optelsom van meerdere waarden, zowel de waarden van het object of gebied zelf als de waarden in relatie tot andere gebieden, structuren en objecten. Bij iedere afweging voor de uitwerking van het beschermingsregime moet daarom afgewogen worden of voldoende van de cultuurhistorische waarde binnen een breder context intact blijven.

Bij nader uitwerking van de bescherming zullen de volgende vragen op meerdere schaalniveaus moeten worden gesteld, waarbij het erfgoed altijd beoordeeld wordt in relatie tot zijn context.

- Blijven de verhaallijnen in Deurne leesbaar?
- Blijven er voldoende gebieden, gebouwen, objecten, structuren, karakteristieken, enz. over om de gegeven waardering te verantwoorden?
- Past het beschermingsniveau bij het waarderingsniveau?

¹⁸ Zie bijlage 1 voor een uitgebreide omschrijving van de waarderingscriteria.

¹⁹ Dat ze van monumentale waarde zijn betekent niet dat ze aangewezen hoeven worden als monumenten. Dit is een politieke keuze. Deze afweging wordt besproken verderop in de visie.

Bestaande monumenten en beschermd dorpsgezichten

Voor veel mensen staat erfgoed synoniem aan monumenten. Deurne telt 55 gemeentelijke monumenten en 60 Rijksmonumenten. Wij hebben ook één rijksbeschermd dorpsgezicht. Het prachtige Helenaveen.²⁰

Hiermee zorgen wij dat een deel van het meest bijzondere erfgoed in Deurne extra bescherming geniet. Deurne ligt echter ver onder het gemiddelde wat betreft het aantal gemeentelijke monumenten. In Nederland zijn er 3,3 gemeentelijke monumenten per 1000 inwoners.²¹ In Deurne is dit momenteel 1,7. Dit alleen is geen reden om meer monumenten aan te wijzen. Het erfgoed zelf moet ook monumentwaardig zijn. En zou dan gaan om de meest hoog gewaarde erfgoed. Dit kan zowel archeologisch, gebouwd of landschappelijk erfgoed betreffen. Gebouwde monumenten genieten van die categorieën echter het meeste bekendheid en acceptatie.

Landschappen en landschappelijke elementen zijn minder bekend als zijnde mogelijke monumenten. Deze zijn wel al langer in het vizier als het hebben van belangrijke waarden. Ze zijn als zodanig opgenomen in de structuurvisie. En worden meegewogen bij het opstellen/herzien van een bestemmings-/omgevingsplan en door de monumentencommissie. Ook onze oudste, grootse bomen worden beschermd: Deurnese "groene parels". Landschappelijke monumenten en archeologische monumenten zijn echter nog een nieuw of onbekend fenomeen in Deurne. Op nationaal niveau is deze wellicht meer bekend. Om een gevoel voor het belang van zulke monumenten te krijgen, denk aan bijvoorbeeld de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Deze staat op de lijst van Rijksmonumenten en is zelfs voorgedragen voor de status van Unesco Werelderfgoed.

Nieuwe monumenten - draagvlak en kwetsbaarheid

Het Deurnese erfgoed biedt veel potentieel voor nieuwe gemeentelijke monumenten. De gemeenschap moet echter de status van monumenten ondersteunen om de extra bescherming en regeldruk die gepaard gaat met die status te verantwoorden. Daarom wordt er terughoudend omgegaan met het aanwijzen van extra beschermende dorpsgezichten of monumentale archeologische vindplaatsen of landschappen. Daarnaast kan de toewijzing als monument overwogen worden als het erfgoed bijzonder kwetsbaar is.

Op basis van de vakinhoudelijke, objectieve waardering hebben alle objecten met een score 'hoog' en 'zeer hoog' indicatief een monumentwaarde. Voor dit moment wordt de keuze gemaakt om ons te richten op de 42 panden die met de waardering 'zeer hoog' uit de inventarisatie kwamen en nog geen monumentstatus genieten. Op basis van een nadere beoordeling kan er nog wat afvallen en kunnen er objecten uit 'hoog' doorstromen naar 'zeer hoog'. Tegelijkertijd werd een aantal bestaande monumenten onder het minimale monumentniveau gewaardeerd. De ambitie is om de monumentenstatus te geven aan die gebouwen waarvan nader onderzoek uitwijst dat een monumentenstatus inderdaad gerechtvaardigd en haalbaar is, met voldoende draagvlak, draagkracht en toekomstbestendig²². Het aantal gemeentelijke monumenten in Deurne blijft met toevoeging van deze circa 42 objecten alsnog onder het gemiddelde aantal monumenten per inwoner in Nederland, wat ondersteunt dat deze ambitie maatschappelijk verantwoord²³ is.

²⁰ Beleid over de aanwijzing c.q. afvoering van rijksmonumenten is de gemeente niet verantwoordelijk.

²¹ Data vergelijken: Aantal Monumenten | [Erfgoedmonitor \(z.d.\) Geraadpleegd op 10-5-2021, op https://erfgoedmonitor.nl/data-vergelijken/93/gemeente/deurne/nederland/nederland](https://erfgoedmonitor.nl/data-vergelijken/93/gemeente/deurne/nederland/nederland)

²² Lees meer over wat nodig is voor het toekomstbestendig maken van erfgoed aan het eind van dit hoofdstuk.

²³ Daarbij hebben andere gemeente überhaupt nog geen (uitgebreide) cultuurhistorische waardenkaart. Die dat wel hebben, hebben lang niet allemaal de wederopbouw, enz. daarin meegenomen.

Er is, naast het reeds als beschermd dorpsgezicht aangewezen Helenaveen, één gebied in Deurne waarin de waarden van erfgoed zowel op het vlak van gebouwd erfgoed, landschap als archeologie monumentwaardig zijn. Het Groot Kasteel en het Klein Kasteel zijn al benoemd als Rijksmonumenten, maar als ensemble heeft het kastelengebied een even grote waarde voor onze gemeenschap. De kasteeltuinen, de gebouwen en de archeologische schatkist zijn samen monumentwaardig. Het gebied is al door de gemeenschap omarmd en er worden op meerdere vlakken al kansen benut die de waarde van het erfgoed benutten. Door deze status toe te kennen worden er duidelijk kaders gegeven welke ontwikkelingen mogelijk zijn in en om het kastelengebied, en welke niet. Tegelijkertijd bevestigt de benoeming de kansen die dit erfgoed biedt en vergoot verder de bewustwording van haar waarde.

Toetsing en kaders

Het doel van de te ontwikkelen toetsingskaders is het bieden van duidelijkheid. Duidelijkheid richting initiatiefnemers, zodat zij de haalbaarheid van kansen kunnen inschatten. En duidelijkheid voor het beoordelen van initiatieven, zodat deze soepel binnen opgestelde kaders verlopen.

Welke detailniveau nodig is voor kaders verschilt per gebied, thema of ontwikkeling. De inventarisatie biedt een goede basis met een grote mate van detail. Alhoewel er bijvoorbeeld per landschappelijk of gebouwd object achtergrondinformatie is opgenomen, is de signaalwerking van de inventarisatie het hoofddoel. Soms is meer duidelijkheid gewenst om passende bescherming te duiden. In het kader van specifieke bescherming of concrete ingrepen kan er aanvullend onderzoek nodig zijn. Kaders voor wanneer welk onderzoek gevraagd wordt, zowel als het onderzoek zelf, optimaliseert de plantoetsing. Tevens levert het verdiepende onderzoek vaak inspirerende informatie voor de ontwerper en is het een verrijking van de historische kennis in de gemeente Deurne.

Zo kan het bij landschappelijke ingrepen om de nuances in een landschapsonwerp gaan, en zijn voor bescherming van gebouwd erfgoed redengevende omschrijvingen noodzakelijk waarbij ook het interieur aandacht gekregen heeft. Monumenten in het bijzonder gebruiken zulke omschrijvingen voor het vastleggen van de reden voor de aanwijzing als monument. Ook voor landschappen kunnen basisbeschrijvingen verduidelijking bieden, daar waar de erfgoedinventarisatie meer houvast vraagt. Voor de meest kansrijke gebieden of de meest kwetsbare bieden aanvullende gebiedsgerichte kaders houvast.

Bovenstaande kaders kunnen veelal ontwikkeld worden vanuit het oogpunt van het erfgoed, terwijl ontwikkelgerichte kaders vanuit het oogpunt van “pregnante ontwikkelingen” worden ingestoken. De gemeente geeft in meerdere visies en strategieën al aan dat rekening gehouden moet worden met de cultuurhistorische waarden. Integrale ontwikkelgerichte afwegingskaders van cultuurhistorie samen met andere criteria, zou de volgende stap kunnen zijn om gericht in te kunnen spelen op kansen en bedreigingen voor cultuurhistorie. Denk hierbij aan aandacht voor specifieke ontwikkelingen bij de transitie van het buitengebied en zoekgebieden van wind- en zonne-energie. Door de kaders ontwikkelgericht op te stellen kunnen deze duidelijk en concreter worden afgestemd op een bepaald type of een specifieke ontwikkeling. Dit geeft de initiatiefnemer meer houvast en slagkracht.

Inspelen op kansen en bedreigingen:

Schaalvergroting en industrialisering van landbouw of verrommeling van het buitengebied bedreigen de omgevingskwaliteit door bijvoorbeeld het sluipenderwijs verdwijnen van historische infrastructuur, elementen of groen.

Bedreigingen tegenwerken kan door kansen samen te pakken vanuit andere invalshoeken of door ontwikkelgerichte kaders op te stellen. Zo kunnen kansen voor natuurontwikkeling, klimaatadaptie en versterking van ecologische kwaliteiten hand in hand gaan met kansen voor cultuurhistorie. Een greep uit de mogelijke kansen zijn:

- Versterking van ecologische kwaliteiten in relatie tot het archeologisch bodemarchief bijvoorbeeld door herstel watermolenlandschappen, oude gegraven waterlopen en

voorden, maar ook door ontzien van natuurontwikkeling in de gebieden met een hoge archeologische verwachting.

- Het toepassen van archeologievriendelijke beheer van agrarische gronden.*
- Versterking van ecologische kwaliteiten door herstel van vegetaties die in specifieke agrarische cultuurlandschappen passen.*
- Landschapsbeheer als tegenprestatie voor ontwikkeling.*

Toekomstbestendig erfgoed

Behoud van erfgoed kost energie en geld. Door kansen te pakken kunnen investeringen zich terugverdienen. Maatschappelijk of economisch. Door kennis te delen worden inwoners en initiatiefnemers bewuster van deze voordelen. En zullen zij wellicht meer over hebben voor erfgoed. Behoud zal echter zowel via regelgeving als via het stimuleren nog steeds nodig zijn. Een instandhoudingsplicht (ook wel onderhoudsplicht genoemd) geldt al voor Rijksmonumenten. Handhavers krijgen meer juridische mogelijkheden als die ook voor gemeentelijk monumenten wordt ingevoerd. Het werkt echter voor alle partijen het meest positief als de verwachtingen en mogelijkheden duidelijk zijn. Denk hierbij aan gemeentelijke advisering of het invoeren van een inspiratiegids, waarin de aanpak voor het renoveren en verduurzamen van jouw monument in staat omschreven. Maatregelen waarvan je weet dat ook de overheid die ondersteunt.

Erfgoed beschermen betekent concreet:

Om rekening te kunnen houden met cultuurhistorie binnen onze fysieke leefomgeving zal worden gebruik gemaakt van de erfgoedinventarisatie en de daaraan gekoppelde cultuurhistorische waardering van het erfgoed. Deze is vastgelegd in de erfgoedkaart en het bijbehorende rapport. De beleidskaarten geven conform de kaders in deze visie een selectie van het geïnventariseerde erfgoed weer waarvoor kaders worden gesteld in een bestemmingsplan/omgevingsplan.

De informatie opgenomen in de inventarisatie en deze erfgoedvisie dienen als basis voor het uitwerken van het volgende:

- De kwaliteitsdoelen in de omgevingsvisie
- Een beschermingsregime voor cultureel erfgoed²⁴
- Opstellen Erfgoedverordening²⁵
- Herijken van de monumentenlijst
- Integraal borgen cultuurhistorie in andere beleidsvelden: de omgevingsvisie, nieuwe gemeentelijke visies, aanvullende ruimtelijke kaders en bij evaluatie bestaand beleid

Vergunningverlening, toetsing en handhaving (VTH): De volgende instrumenten borgen het toetsen en handhaven van de vergunningen.

- Adviseur Erfgoed voor VTH
- Erfgoedverordening
- Monumenten-/erfgoedcommissie²⁶, met aandacht voor historische geograaf/landschapsarchitect en het structureel betrekken lokale deskundigheid²⁷
- Handhavingsbeleidsplan

Duidelijke kaders:

²⁴ Dit betreft cultuurhistorie zoals in die deze visie wordt behandeld: archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap.

²⁵ De Erfgoedverordening (zal onderdeel zijn van de Verordening Fysieke Leefomgeving) dient o.a. voor de wijze van aanwijzing van monumenten en beschermde dorpsgezichten en borgt een vangnet voor archeologie.

²⁶ Onderdeel van de in te stellen omgevingscommissie

²⁷ De heemkundekring wordt vertegenwoordigd in de huidige monumentencommissie.

Om toetsers, handhavers en eigenaren/initiatiefnemers duidelijke kaders te bieden zal de gemeente het volgende uitvoeren:

- Waar mogelijk vooraf bepalingen duiden en bijbehorende verplichtingen uitwerken met aanvullende geformuleerde regels.

Bijvoorbeeld het duiden van wanneer verdiepende onderzoek nodig is (b.v. voor complexe bouwkundige ingrepen en transformatie van monumenten) of een vergunningplicht voor gespecificeerde ingrepen in planologisch beschermd gebied²⁸.

- Stimuleren van het uitvoeren van (verplicht) onderzoek vroeg in het proces (planinitiatiefase).
- Gebruik van de erfgoedkaart/-inventarisatie, als input bij het geven van adviezen
- Meenemen erfgoed bij opstellen ontwikkelgerichte kaders voor "pregnante ontwikkelingen" (kostenpost mee te nemen bij begroting desbetreffende ontwikkeling)

Toekomstbestendig

Het beschermen van erfgoed stopt niet na het stellen van regels over het bouwen of het verlenen van een vergunning. Daarom zal de gemeente eigenaren stimuleren en faciliteren om de waarden van het beschermd erfgoed in hun bezit te benutten en te versterken door:

- Een instandhoudingsplicht voor gemeentelijke monumenten
- Faciliteren van regelmatig inspectie en advies t.b.v. bevorderen onderhoud en instandhouding monumenten, b.v. door stimuleren/faciliteren Lidmaatschap Monumentenwacht of/en inzet inspirerende gids voor restauratie, onderhoud, herbestemming, verduurzaming van (beschermd) erfgoed, als handleiding voor eigenaren en toetsingsinstrument voor de gemeente.
- Beheer (archeologische) erfgoed met behulp van lokale erfgoedclubs²⁹

De hieronder benoemde instrumenten bieden aanvullend houvast voor zowel opstellers van het omgevingsplan als voor initiatiefnemers.

- *Beleids optie 9: Basisbeschrijving of gebiedsgerichte kaders (meest kansrijke/kwetsbare) landschapsgebieden op de beleidskaart*
- *Beleids optie 10: Aanvullende visies of uitwerking van (extra) regels in omgevingsplan, zoals voorwaarden archeologie-besparend bouwen, voorwaarden voor behoud in situ, aanvullend landschapsbeleid en opstellen kerkenvisie*

Erfgoed ontwikkelen

Doel: Kennis over erfgoed gericht vergroten en benutten.

Iedere inventarisatie bevat keuzes, bijvoorbeeld in de gekozen thema's of de haalbaarheid van het detailniveau voor een object of gebied. Door deze keuzes ontstaan hiaten, en worden sommige kansen gemist. Of inzichten onontdekt. Daarnaast zullen in de tijd nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden en keuzes gemaakt worden die de huidige waardering van het erfgoed achterhaald maakt. Regelmatige actualisatie, extra onderzoek of nieuwe inventarisaties van erfgoed dienen voor een juiste beoordeling van

²⁸ Voorbeelden van ingrepen kunnen zijn: toevoegen bebouwing, schaalverandering bebouwing, functiewijziging, herinrichting van de openbare ruimte, toevoegen of verwijderen straten, stegen, etc.

²⁹ Heemkundekring H.N. Ouwing wordt b.v. nu ingezet voor het vinden van toevalsvondsten van archeologische erfgoed bij ruimtelijke ontwikkelingen.

de waarde van erfgoed en beter inzicht in de verhalen die het ons kan helpen vertellen over onze cultuur. En dus betere inzicht in de kansen die het biedt.

De visie duidt

Waar we op in zetten voor extra onderzoek:

- om adequaat bescherming te bieden
- en om kansen te pakken.

We duiden hierin duidelijk de rol van de gemeente versus eisen aan derden.

Wanneer monitoring, evaluatie en actualisatie plaatsvindt voor tijdig aanpassing van de erfgoedkaart, beleidskaarten en beleidsvisie.

Actualisatie

Jaarlijkse worden gebouwen gesloopt of aangepast, archeologie verstoord of gebieden aangepast door de bezigheden en ontwikkelen die nu van belang zijn. Regelmatige actualisatie van de erfgoedkaart en de archeologische verwachtingskaart voorkomt onnodige interpretatiefouten en maakt goede, op feiten gebaseerde en daarmee voor de burger verantwoordbare afwegingen mogelijk. Minimaal een jaarlijkse actualisatie is hiervoor nodig, maar er wordt gestreefd om dit een continuproces te laten zijn.

De verrichte onderzoeken verschaffen nieuwe inzichten die ook in de beleidskaarten verwerkt moeten worden. Er bestaat overlap met de actualisatie van de erfgoedkaart, waardoor deze grotendeels ook jaarlijks kan plaatsvinden. Indien het jaarlijks herijken van de beleidskaarten met uitgevoerde onderzoeken en veranderde erfgoedkaarten te omvangrijk is zal een 4-jaarlijkse herijking in de meeste gevallen voldoende zijn.

Naar aanleiding van verbeterde onderzoekstechnieken, vernieuwing van GIS-techniek, opschuivende focus m.b.t. onderzoeksperioden, etc. zal ook een ruimere herijking aan de orde zijn. In de afgelopen jaren heeft bijvoorbeeld onder andere digitalisering van gegevens, gedetailleerde hoogteprofielen en het detailniveau en toegankelijkheid van satellietbeelden het erfgoed in Deurne beter in beeld gebracht dan ooit daarvoor mogelijk.

De inzichten in erfgoed, uitbreiden of verdiepen van verhaallijnen en de kansen en waarden van erfgoed blijven in ontwikkeling. En zo ook de maatschappij waarin het zich bevindt. Nieuwe kennis biedt nieuwe kansen: door het versterken van bestaande verhalen zowel als door nieuwe verhalen te ontdekken. Het herijken van de erfgoedkaarten en het formuleren van een passende nieuwe beleidsvisie elke 8 jaar zorgt ervoor dat de kansen van de waarde van het erfgoed benut blijven.

Kennishiaten

Verdiepende onderzoeken voor individuele objecten (in het kader van concrete ontwikkelingen) zal in het kader van bescherming in nader beleid worden vastgelegd. De vraag naar onderzoek komt aan de orde bij maatregelen die betrekking hebben op het beschermen van het erfgoed. Denk aan de noodzaak van aanvullende duiding van kaders bij ontwikkelingen of in het kader van heel duidelijke kennishiaten, zoals de zeer bijzondere kapconstructie van het Klein Kasteel, waar dendrochronologisch onderzoek van grote betekenis voor de kennis over het ontstaan van het kasteellandschap in de 14e eeuw kan zijn.

De erfgoedinventarisatie verricht in 2020 is diepgaander en breder dan in Deurne ooit heeft plaatsgevonden. Maar ook hier is er gekozen om sommige thema's of type objecten minder volledig in beeld te brengen. Dit vanwege de moeilijke fysieke, technische of juridische toegankelijkheid van de informatie. Voor het pakken van kansen kan het zinvol zijn om te investeren in het dichten van deze hiaten. Kennisontwikkeling in het vakgebied of vanwege nieuwe inzichten in het belang van een bepaalde thema of type erfgoed kan motivatie zijn om aanvullende onderzoek te doen. In het inventarisatierapport worden deze kennishiaten uiteengezet.

Archeologisch onderzoek

Ook archeologisch onderzoek geeft ons nieuwe informatie voor het verder ontwikkelen van kennis in onze bewoningsgeschiedenis. Archeologische beleid wordt gebaseerd op grotendeels wettelijk vastgesteld nationaal beleid en volgens wetenschappelijke methodes. De archeologische waarden- en verwachtingskaart vertelt ons waar er kans is voor het vinden van vondsten die ons nieuwe informatie geeft. Nieuwe inzichten en methodes zijn gebruikt om nauwkeurig de verwachtingen en waarden in kaart te brengen. Planologisch wordt vastgelegd waar, wanneer en de manieren waarop het onderzoek plaatsvindt. De verrichte onderzoeken, trefkans, maatschappelijke proportionaliteitsbeginsel en jurisprudentie van de afgelopen jaren worden gebruikt om de vrijstellingsgrenzen te bepalen. Verder wordt het beleid in lijn getrokken met de plaatsen om ons heen en op regionaal niveau. Het gelijktrekken hiervan verhoogt de trefkans voor gelijksoortige fondsen over een groter gebied. En daarmee de wetenschappelijke waarde ervan. Tevens verhoogt het de rechtsgelijkheid voor burgers in een regio met vergelijkbaar archeologisch bodemarchief.

Ontwikkelen betekent concreet:

Actualisatie

- Jaarlijkse actualisatie erfgoedkaart, verwachtingenkaart en beleidskaarten met sloopmeldingen/-vergunningen, verstoringen archeologie, enz.
- 4-jaarlijks actualisatie beleidskaart (N.B. indien jaarlijks te omvangrijk is)
- 8-jaarlijks actualisatie beleidsvisie

Onderzoek

- Actief inzetten op en deels verplichten van extra onderzoek op kennishiaten focusthema's/-erfgoed (zie ook speerpunt beschermen)
- (Verplichte) onderzoeken evalueren en verwerken en ontsluiten in update beleid/beleidskaart, o.a. voor beter geschiedschrijving en gericht archeologisch onderzoek, incl. inzet (regio)archeoloog.

Wat kan nog meer

- *Beleids optie 11: Kennishiaten erfgoedkaart aanvullen, zoals opgenomen in het erfgoedrapport*
- *Beleids optie 12: Een op de regio afgestemd archeologiebeleid met onderzoeksagenda ter borging grotere, gemeentegrens overstijgende complexen*

Uitvoeringsstrategie

Instrumenten en uitvoeren beleidsopties

De doelen benoemd onder de speerpunten beleven, beschermen en ontwikkelen, zijn in de erfgoedvisie per speerpunt vertaald naar concrete acties en instrumenten.

De wettelijke vereisten zijn voorzien via de huidige formatie en de vastgestelde budgetten (o.a. invoering Omgevingswet), of hiermee wordt rekening gehouden. De hiervoor benodigde instrumenten zijn:

- Erfgoedverordening (onderdeel Verordening Fysieke Leefomgeving), ter vervanging archeologieverordening en monumentenverordening
- Omgevingscommissie bepaalt de vorm en werking van de monumenten-/erfgoedcommissie in relatie tot o.a. de welstandcommissie en invoering van de omgevingswet.
- Omgevingsplannen conform de digitale stelsel omgevingswet bevat o.a. de planologische bescherming van erfgoed

Om de visie te realiseren zijn de volgende instrumenten ontwikkeld:

- Erfgoedkaart (inclusief cultuurhistorische waardenkaarten) met bijbehorende rapport met bijlagen
- Focusgebieden en -thema's
- Beleidskaarten (cultuurlandschap en gebouwd erfgoed, archeologie)

De omschreven acties en instrumenten opgenomen in de vier witte tekstblokken worden grotendeels uitgevoerd binnen de huidige formatie, maar om de impact te vergroten zou extra budget gewenst kunnen zijn (in de toekomst).

Om de visie in basis uit te kunnen voeren zal in aanvulling op bovenstaande, in ieder geval gestreefd worden naar het aanwijzen van nieuwe monumenten. De hoogste prioriteit krijgt het aanwijzen van het kastelengebied, als integraal monument voor archeologie, landschap en gebouwen. De snelheid van het aanwijzen van de overige in de visie aangedragen potentiële monumenten zullen naar gelang de middelen dit toelaten worden bepaald, met een streven van ca. 15 monumenten per jaar over een periode van drie jaar. De volgorde van de te beoordelen monumenten zal bepaald worden door het belang of kwetsbaarheid van het erfgoed en haar belang voor het verhaal van Deurne of haar omgeving. Het niveau (inhuur of in-huis) voor vergunningverlening, informatie, advies, toezicht, handhaving moet altijd passen bij het ingezette tempo.

Ook vanuit andere beleidsvelden dient aandacht te worden besteed aan cultuurhistorie: het integraal opstellen van nieuw beleid, uitvoeren van projecten, enz. Denk hierbij aan ontwikkelgerichte kaders voor 'pregnante ontwikkelingen'. In sommige gevallen zal dit kunnen leiden tot extra kosten. De erfgoedkaart helpt erfgoedadviseurs de noodzaak en de omvang hiervan vooraf te duiden.

Het actualiseren van de erfgoedkaart zal jaarlijks een kleine extra investering vergen. Daarnaast zal de actualisatie van de beleidskaart en -visie incidenteel een extra inzet of investering vragen.

Middels de continusturing, maar minstens één keer per jaar, beoordeelt het college of een voorstel voor extra middelen wordt voorgelegd aan de raad voor het realiseren van (aanvullende) beleidsdoelen benoemd in deze visie.

Participatie belanghebbenden: communicatie en betrokkenheid

Het delen van kennis en inzicht verschaffen over de waarde van erfgoed legt de basis voor bescherming en ontwikkelen van het erfgoed. Goede algemene communicatie legt de basis voor een zorgvuldig participatietraject bij ieder afzonderlijk in te voeren instrument of uit te voeren beleidsoptie. Zo gaat het opstellen van de omgevingsvisie en het omgevingsplan gepaard met een participatieproces. Als onderdeel van onze fysieke

leefomgeving maakt erfgoed integraal onderdeel uit van deze instrumenten. En bij het herijken van de monumentenlijst zal een communicatiestrategie opgesteld worden waarbij de rol van eigenaren duidelijk wordt omschreven.

Monitoring

Door goede monitoring kunnen we inspelen op kansen en bedreigingen. Dit helpt om tijdens de looptijd van de visie accenten te kunnen leggen die de prioritering of tempo kan worden afgestemd op kansen en bedreiging. Dit kan ruimtelijk, financieel, cultureel, enz. zijn. Hiermee kunnen wij reageren op de behoeftes van burgers in initiatiefnemers

Wat houdt monitoring in:

- Grip houden op de hoeveelheid inzet die nodig is vanuit de ambtelijke organisatie voor het benutten, beschermen en ontwikkelen van het erfgoed.
- Bijhouden van verrichtte onderzoeken, sloopmeldingen, vergunningen, enz. voor verwerking in erfgoedkaart en beleid.
- Waar mogelijk, bijhouden hoe initiatieven erfgoed benutten.

Bijlage 1 Toelichting inventarisatie

Op verzoek van de gemeente Deurne hebben RAAP, het MonumentenAdviesBureau en de Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant tussen november 2019 en augustus 2020 het aanwezige erfgoed gemeentebreed in kaart gebracht en beschreven. Onder dit erfgoed wordt verstaan de ondergrondse (archeologie), landschappelijke (historische geografie) en gebouwde (historische bouwkunst & stedenbouw) waarden.

Hieronder wordt in het kort omschreven wat deze inventarisatie inhoudt en hoe de kwaliteit van het erfgoed per discipline is beoordeeld.

Landschap

De landschappelijke inventarisatie leunt ook op twee pijlers. Allereerst hebben zijn vlakdekkend en met veel detail de aanwezige landschapstypen in kaart gebracht. Die landschapstypen geven het grotere kader voor de opbouw en historische ontwikkeling van een gebied. Te denken valt aan open akkers, heidebebossingen, veenkoloniale linten en nieuwe erven. Daar overheen zijn landschapselementen gekarteerd. Deze zijn onderverdeeld in een groot aantal categorieën, zoals infrastructuur, waterstaat, opgaand groen, militair erfgoed, etc. De gekarteerde landschappelijke eenheden zijn op basis van een landelijk gangbare methodiek van een kwaliteitsbeoordeling voorzien. Daarbij is voor de bebouwde kom geen waardeoordeel uitgesproken, omdat daar van intacte landschappen geen sprake meer is. Een kartering en kwaliteitsbeoordeling van het Deurnese landschap op dit detailniveau en met deze breedte heeft nog nooit eerder plaatsgevonden.

De kwaliteitsbeoordeling van het historisch cultuurlandschap heeft plaatsgevonden door elk gekarteerd deelgebied op drie criteria te beoordelen:

1. de gaafheid van de huidige topografie ten opzichte van de situatie omstreeks 1850 dan wel omstreeks 1900 c.q. de situatie ten tijde van de aanleg, d.w.z. type grondgebruik, verkaveling, percelering etc.;
2. de gaafheid van de huidige verticale dimensie in het landschap (fysiognomie) ten opzichte van de situatie omstreeks 1850 dan wel omstreeks 1900 c.q. de situatie ten tijde van de aanleg, d.w.z. de openheid of geslotenheid van het landschap (aan- of afwezigheid van opgaand groen), de aanwezigheid van bebouwing, etc.;
3. de aanwezigheid van bijzondere kenmerken, waardoor het gebied een hogere kwaliteit heeft dan het op basis van andere twee criteria logisch zou zijn, zoals bijvoorbeeld een hoge ouderdom.

Op elk criterium is een score van 0 tot 5 genoteerd. Voor de eerste twee criteria is dat op basis van een strakke definitie gebeurd, voor de laatste op basis van *expert judgement* (beoordeling op basis van algemene kennis van de vakspecialist). Het derde criterium verschilt per deelgebied en hangt af van de bijzonderheid die in dat specifieke deelgebied aan de orde is.

Een totaalwaardering werd uiteindelijk berekend door de drie scores op te tellen en door drie te delen. Daardoor telt elk criterium even zwaar. De scores die uit deze berekening kwamen, zijn in zes waarderingscategorieën (van zeer laag tot zeer hoog) verdeeld.

Gebouwd erfgoed

Het gebouwde erfgoed is onderverdeeld in de onderdelen 'bouwkunst' en 'stedenbouw/ensembles'. Onder bouwkunst wordt verstaan gebouwde objecten, variërend van gebouwen tot andere 'stenen' objecten, zoals grenspalen en straatmeubilair. In de inventarisatie is uitgegaan van minimaal een beeldbepalende waarde. Ook de aanwezige rijks- en gemeentelijke monumenten zijn, voor een zuiver overzicht, gekarteerd en gewaardeerd. Niet alleen de breedte van de inventarisatie, maar ook de tijdsdiepte is nieuw: voor het eerst is het gebouwde erfgoed tot ongeveer 1980

meegenomen. Daardoor is niet alleen de wederopbouwperiode betrokken, maar zelfs wat 'post -wederopbouw' (1965-1980) wordt genoemd. Dat geldt ook voor het aspect 'stedenbouw/ensembles', waar naast historische kernen ook aandacht voor naoorlogse wijken is geweest.

De selectie van de cultuurhistorisch waardevolle objecten en de uiteindelijke klassering in vier erfgoedwaarden (zeer hoog, hoog, positief, basis) vindt plaats via een toetsing aan de hand van zes ruimtelijke en cultuurhistorische waarderingscriteria. Deze criteria zijn speciaal voor dit doel geformuleerd op basis van algemeen, gangbare criteria en zijn eerder ook in andere gemeenten toegepast:

1. Stedenbouwkundige en ensemblewaarde: het belang van het object als onderdeel van de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied of een bijzondere stedenbouwkundige ontwikkeling of planvorming; en/of als onderdeel van cultuurhistorische gebiedskarakteristiek en/of ensemblewaarde, bijvoorbeeld in relatie tot een beschermd stads- of dorpsgezicht, een waardevol gebied en beschermde monumenten;
2. Beeldbepalende waarde: het belang van het object vanwege de bijzondere betekenis voor het beeld van zijn omgeving (bijvoorbeeld: markant onderdeel lintbebouwing, opmerkelijke (hoek)ligging, zichtlijn, landmark);
3. Historische waarde, representatiewaarde: het belang van het object vanwege de herkenbaarheid van het oorspronkelijke concept en de oorspronkelijke (bijzondere) functie, in relatie tot de ontwikkelingsgeschiedenis en de historische gelaagdheid van het gebied; relatie met voor de gemeente Deurne belangrijke personen, gebeurtenissen en activiteiten;
4. Gaafheid: het belang van het object wegens de authenticiteit van hoofdvorm, gevelindeling en/of detaillering;
5. Architectuur- en bouwhistorische waarde: het belang van het object vanwege een kenmerkende / bijzondere bouwstijl, typologie, vorm, materiaalgebruik en constructie; het belang binnen het oeuvre van een architect;
6. Zeldzaamheidswaarde: in architectuur- en/of bouwhistorisch, stedenbouwkundig, typologisch, functioneel of historische opzicht.

Het gaat dus om een zestal cultuurhistorische en architectuurhistorische, maar ook contextuele, historisch-ruimtelijke criteria, die het object waarderen als onderdeel van een specifieke lokale cultuurhistorische gebiedskarakteristiek, bijvoorbeeld de oude kernen, de linten, de voor – en naoorlogse uitbreidingswijken, delen van het buitengebied.

Alle in de inventarisatie opgenomen objecten worden met behulp van bovenstaande criteria en met in achtneming van de verschillende gebieds-/ensemble karakteristieken getoetst. Per criterium kunnen de volgende indicatieve scores worden gehaald:

- Hoge waarde: ++
- Positieve waarde: +
- Neutrale waarde: 0
- Negatieve waarde: -

De optelsom van deze scores leidt tot het formuleren van een eindwaardering in vier gradaties: Zeer hoge erfgoedwaarde of monumentwaarde (Z); Hoge erfgoedwaarde of (potentiële) monumentwaarde (H); Positieve (middelhoge) of beeldbepalende erfgoedwaarde (P); Basis erfgoedwaarde of beeldondersteunende waarde (B).

De zes criteria worden in deze indicatieve beoordeling als gelijkwaardige eenheden gewogen. Bij het toekennen van de hoge, positieve, neutrale of (in uitzonderingsgevallen) negatieve waarden (met plussen en minnen) wordt de aanwezige waarde genuanceerd en blijkt welke waarden het meest uitgesproken aanwezig zijn.

De geïnventariseerde bijzondere (steden)bouwkundige ensembles zijn alle gewaardeerd met onderstaande criteria-set:

1. Het belang van het gebied of ensemble als onderdeel van de ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis en de historische gelaagdheid van de gemeente Deurne, de daarin gelegen dorpen en het buitengebied;
2. Het belang van het gebied of ensemble vanwege een bijzonder stedenbouwkundig concept of een karakteristieke stedenbouwkundige, landschappelijke of nederzettingsstructuur;
3. Het belang van het gebied of ensemble vanwege de daarin aanwezige ensemblewaarden (structuren, bebouwing, groen, water, bijzondere zichtlijnen, landmarks, etcetera);
4. De structurele gaafheid en herkenbaarheid van het gebied;
5. De zeldzaamheid van het gebied (stedenbouwkundig/structuur) op gemeentelijk / regionaal niveau;
6. De dichtheid en kwaliteit van de aanwezige beschermde en/of karakteristieke bebouwing, waarbij gelet is op herkenbaarheid, gaafheid en (in mindere mate) zeldzaamheid.

Per criterium kunnen de volgende scores worden gegeven: xx (hoge waarde. x (positieve waarde. 0 (neutrale waarde. - (negatieve waarde).

De eindscore bepaalt de waardengradatie: Gebied / ensemble met zeer hoge waarde; hoge waarde; positieve (middelhoge) waarde; basis waarde.

Archeologie

De werkzaamheden voor het archeologisch onderdeel vielen in twee onderdelen uiteen. Enerzijds werd op basis van de terreingesteldheid en bekende gegevens over het gebruik van het landschap in de (pre)historie nagegaan welke archeologische resten in de verschillende landschappelijke zones te verwachten zijn. Anderzijds zijn de bekende archeologische vindplaatsen in kaart gebracht. Daarbij gaat het zowel om locaties waar vondsten zijn gedaan als om terreinen waar op basis van historische gegevens met zekerheid archeologische resten kunnen zijn te verwachten. De detaillering van het ondergrondmodel, de koppeling met het regionaal verwachtingsmodel en de breedte van de definitie van 'archeologische vindplaatsen' leveren een volledig vernieuwd overzicht op.

Op basis van het ontwikkelde verwachtingsmodel worden binnen het grondgebied van de gemeente Deurne zeven zones van archeologische verwachtingen of waarden onderscheiden:

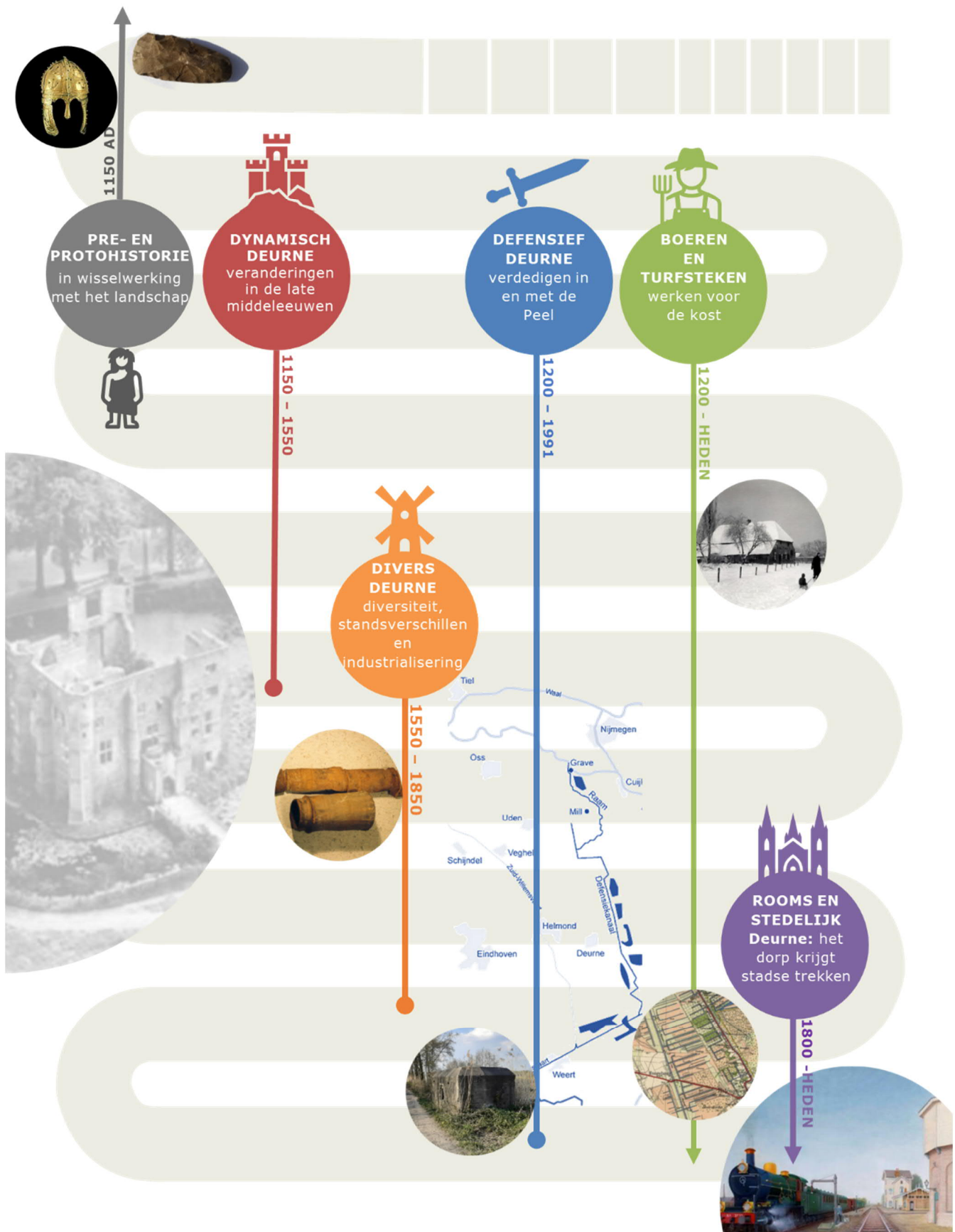
1. Archeologisch waardevolle gebieden
2. Gebieden met een hoge archeologische verwachting, historische kern
3. Gebieden met een hoge archeologische verwachting
4. Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting
5. Gebieden met een lage archeologische verwachting
6. Gebieden zonder archeologische verwachting.

Toelichting op archeologische verwachtingen en waarden:

1. Archeologisch waardevolle gebieden: Hiertoe behoren die delen van de gemeente waar op basis van óf archeologisch onderzoek, óf de bekende archeologische waarnemingen en/of de bekende historische gegevens van het terrein (vrijwel) vaststaat dat hier belangrijke archeologische resten in de grond zitten. Voor Deurne is dit bijvoorbeeld de (verdwenen) kerk/kapel met begraafplaats van Deurne, Vlierden en Liessel, de kastelen van Deurne en de watermolen van Ruth, waarvan op basis van archeologisch dan wel historisch onderzoek de archeologische potentie is vastgesteld.
2. Gebieden met een hoge archeologische verwachting, specifiek de historische kernen van Deurne. Hieronder vallen de historisch bekende erven en gehuchten zoals overgenomen van de kadasterkaart van 1832 waar met grote waarschijnlijkheid archeologische resten verwacht kunnen worden. De verwachting wordt bevestigd

- door de deels nog aanwezige historische bebouwing in de vorm van boerderijen, kastelen en molens.
3. Gebieden met een hoge archeologische verwachting. Hieronder vallen die delen van de gemeente waar op basis van de in het model gebruikte aantallen met grote waarschijnlijkheid archeologische resten verwacht kunnen worden. Het grootste deel van alle bekende archeologische vindplaatsen in Deurne bevindt zich in deze zones. Ook de bij de verschillende archeologische onderzoeken bekend geworden vindplaatsen zijn veelal gelegen in zones met een hoge archeologische verwachting.
 4. Gebieden met een middelhoge archeologische verwachting, waaronder ook de beekdalen met een specifieke archeologische verwachting. Deze categorie is onderscheiden, omdat de gebruikte bodem- en geomorfologische kaartenheden zonder nader veldonderzoek niet eenduidig aan één van de andere categorieën toegewezen kunnen worden. Het zijn vooral de lager gelegen dekzanden met lage enkeerdgronden en de drogere minder vruchtbare podzolbodems. Binnen deze zones kunnen terreinen liggen waar door erosie of uitloging alle archeologische waarden verdwenen zijn, naast terreinen waar door afdekking met plaggen eventueel aanwezige archeologische waarden juist zeer goed geconserveerd zijn. Deze gronden zijn vooral gelegen in de (voormalige) heidegebieden. De prehistorische vindplaatsen geven aan dat bewoning in de prehistorie mogelijk is geweest. Deze kunnen echter wel opgeruimd zijn door de hier in de 19e en 20e eeuw uitgevoerde ontginningen, de aanwezige bedrijfsterreinen en natuurlijke bodemprocessen als verstuiving en uitloging.
 5. Gebieden met een lage archeologische verwachting. Binnen deze zones kunnen wel archeologische waarden aangetroffen worden. Echter, op basis van de geomorfologie en de bodemkundige kenmerken van het terrein (beekdal, veldpodzol, vlakvaaggronden, e.d.) of vanwege het verwachte incidentele en extensieve gebruik van de zones (depositielocaties, veeweiden, grondstofwinning e.d.) zijn dergelijke arealen moeilijk archeologisch te onderzoeken. Recente inzichten wijzen er ook op dat vooral beekdalen in een zeer dunne spreiding bijzondere vondsten kunnen bevatten, welke echter wegens hun geringe aantal meestal alleen bij grootschalige werkzaamheden aangetroffen zullen worden.
 6. Gebieden zonder archeologische verwachting. Dit zijn locaties waarvan bekend is dat ze door de mens grootschalig verstoord zijn. Het gaat om terreinen waarvan is vastgesteld dat de archeologie verdwenen of diepgaand verstoord is door ontgronding, nieuwbouw, ondergrondse leidingen, sanering of opgravingen.

Bijlage 2 Verhaal van Deurne (in het kort)

Infographic: verhaallijnen in het verhaal van Deurne¹

Deurnes' pre- en protohistorie: in wisselwerking met het landschap (tot 1150 na Chr.)

Vroegere inwoners van wat nu Deurne heet waren sterk afhankelijk van wat het landschap aan mogelijkheden bood. Al meer dan 35.000 jaar geleden liepen er hier al mensen rond, toen er van de huidige 'moderne mens' in onze gewesten nog geen sprake was. Met de introductie van de landbouw, korter dan 6.000 jaar geleden, vestigden mensen zich op vaste plekken. Aan het eind van deze periode kregen machtige verre abdijen, zoals Echternach, bezittingen in Peelland.

Dynamisch Deurne: veranderingen in de late middeleeuwen (1150 – 1550 na Chr.)

In de late middeleeuwen veranderde er voor de Deurnenaren heel veel. De bevolking groeide sterk en Deurne werd onderdeel van het graafschap Rode en later het hertogdom Brabant. De invloed van steden en de markteconomie werd voor iedereen merkbaar. Het patroon van oude dorpen en kleine gehuchten zoals we dat nu nog kennen dateert uit deze tijd.

Divers Deurne: een tijd van diversiteit, standsverschillen en industrialisering (1550-1850)

De bevolkingsgroei vanaf de late middeleeuwen zorgde voor een grotere kloof tussen arm en rijk. Er werden kastelen en later ook kleinere landhuizen gebouwd, maar ook ontstond een groep van boeren in kleine lemen huisjes. In de dorpen woonden rijke kooplieden, maar ook arme arbeiders die in kleinschalige fabriekjes werkten. Deurne kende onder meer vroege steen-, aardewerk- en textielindustrie.

Defensief Deurne: verdedigen in en met de Peel (1200-1991)

Door de eeuwen heen was de ligging tegen de Peel steeds van groot strategisch belang. Dat blijkt al uit de ligging van kastelen, blokhuizen en landweren, vaak aan of dicht bij de weinige uitvalswegen door de Peel heen. Met de Peel-Raamstelling is de meest recente verdedigingslinie door de Peel zelf aangelegd. Vele sporen en verhalen hangen met deze militaire geschiedenis samen.

Boeren en turfsteken in Deurne: werken voor de kost (1200-heden)

Al bijna 6.000 jaar is de geschiedenis van Deurne nauw verbonden met het boerenbedrijf. Zowel onder- als bovengronds zijn daarvan vele resten bewaard gebleven. We kunnen denken aan archeologische sporen van boerderijen, maar ook waardevolle boerderijen en daarbij horende cultuurlandschappen. Hiervan dateren de bovengrondse sporen vooral van na de 12^e eeuw. De handmatige en industriële turfwinning speelde relatief kort in die lange geschiedenis. Ook daarvan zijn nog duidelijke sporen in het landschap bewaard gebleven.

Rooms en stedelijk Deurne: het dorp krijgt stadse trekken (1800-heden)

Uit de kleine middeleeuwse dorpen werden in de loop der tijd verzorgingskernen voor de omgeving. De vele gebouwen van rooms-katholieke signatuur, zoals kerken, liefdehuizen en scholen zijn daarvan voorbeelden. Uit kleine gehuchten vormden zich nieuwe dorpen (zoals Neerkant), en ook de turfwinning zorgde voor het ontstaan van een nieuwe kern: Helenaveen. Zelfs de verstedelijking van vooral Deurne en Liessel in de 20e eeuw heeft alweer waardevolle sporen achtergelaten.

Voor het volledig verhaal ga naar www.deurne.nl > projecten-en-plannen > erfgoedbeleid.

ⁱ Figuren in de infographic komen terug in het verhaal van Deurne:

De laatste toevalsvondst werd in februari 2020 gedaan door een bewoner aan de Vlierdenseweg toen hij in zijn tuin aan het werken was. Het gaat om een gedeeltelijk gepolijste en later (secundair) bekapte vuurstenen bijl uit het Midden- of Laat-Neolithicum (foto: Louis Litjens).

p15 - Figuur 10 (187*). De verguld-zilveren helm die in 1910 bij Helenaveen werd aangetroffen (bron: Rijksmuseum van Oudheden, Leiden).

p27 - Figuur 19 (196*). Eén van Deurnes' meest belangrijke en markante boerderijen: de hoeve Ten Velde aan de Helmondseweg, oorspronkelijk daterend uit de late middeleeuwen. Het laatste gebouw, dat in 1956 werd afgebroken, moet toen ook enkele eeuwen oud geweest zijn. De weg waar het aan lag bestaat nogsteeds. (bron: Deurnewiki, collectie familie Motké).

p32 - Figuur 22 (199*) . Opgraving van de kannebuizen waterleiding bij de Hub van Doorneweg (bron: Deurnewiki).

p33 - Figuur 24 (201*). Het Groot Kasteel na de verwoesting van 1944 en vóór de consolidatie van 1952. (foto: Deurnewiki, collectie Heemkundekring Deurne).

p37 - Figuur 27 (204*). De Peel-Raamstelling, met kazemat en rechts het Kanaal van Deurne (foto: RAAP, 8 april 2020).

Figuur Peel-Raamstelling the Netherlands (bron: Wikimedia Commons)

p47 - Figuur 35 (212*). Kanalen- en wijkenpatroon van de Peel in ontwikkeling (vroeg 20e eeuw).

p62 - Figuur 50 (227*). Schilderij van station Deurne (bron: Deurnewiki, collectie Henk van de Munckhof).

*Figuurnummer in volledig rapport